L.N. TOLSTOY

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 2995

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY
İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

ÖZGÜN ADI
СМЕРТЬ ИВАНА ИЛЬИЧА

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
MAZLUM BEYHAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2011
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, NİSAN 2014, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-118-7 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-117-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

L. N. TOLSTOY

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

I

Büyük adliye binasında görülen Melvinskiyler davasında duruşmaya ara verilmiş, savcı da dahil olmak üzere mahkeme üyeleri İvan Yegoroviç Şebek'in odasında toplanmışlardı. Sohbet esnasında söz döndü dolaştı ünlü Krasov davasına geldi. Fyodor Vasilyeviç mahkemenin bu davaya bakma yetkisi olmadığını heyecanla savunurken, İvan Yegoroviç kendi düşüncesinde ayak diriyor, Pyotr İvanoviç'se en baştan tartışmaya katılmadığı için şu anda da konuyla ilgisiz, odaya demin getirilip bırakılan *Vedomosti*'ye göz gezdiriyordu.

— Baylar! –dedi birden.– İvan İlyiç ölmüş!

— Gerçekten mi?

— Alın okuyun, –dedi Pyotr İvanoviç, Fyodor Vasilyeviç'e henüz taze mürekkep kokan gazeteyi uzatırken.

Gazetede, siyah bir çerçeve içinde şunlar yazıyordu: "Praskovya Fyodorovna Golovina, sevgili eşi mahkeme üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 Şubat 1882 günü öldüğünü akraba ve dostlarına derin bir acıyla duyurur. Cenazesi cuma öğle üzeri, saat 1'de kaldırılacaktır."

İvan İlyiç orada toplanmış hukukçuların arkadaşıydı, hepsi de severdi onu. Birkaç haftadır hasta olan İvan İlyiç'in hastalığının onulmaz olduğu söyleniyordu. Koltuğunu henüz boşaltmamıştı, ama ölmesi durumunda yerine Alekseyev'in, Alekseyev'den boşalacak koltuğa ise

Vinnikov'un ya da Ştabel'in atanmaları söz konusuydu. Dolayısıyla İvan İlyiç'in öldüğünü duyduklarında odada toplanmış bayların hepsinin aklına, bu ölümün mahkeme üyesi olarak kendilerinin ya da tanıdıklarının yükselmeleri ya da yer değiştirmeleri açısından nasıl bir etkide bulunabileceği geldi.

Fyodor Vasilyeviç, "Ştabel'in ya da Vinnikov'un yerini herhalde bana verirler artık," diye geçirdi aklından. "Ta ne zaman verdikleri söz var. Bu terfi benim için nereden baksan yıllık sekiz yüz ruble ek gelir demek... kalemden gelecek olanlar da cabası."

Pyotr İvanoviç ise şunları düşünüyordu: "Hemen bizim hanımın kardeşini Kaluga'dan tayin ettirmenin bir yolunu bulmalıyım. Buna çok sevinecektir. Kendi akrabaları için bir şey yapmıyorum diye başımın etini yiyordu."

Zihninden bunları geçiren Pyotr İvanoviç yüksek sesle:

— Ben onun yeniden ayağa kalkamayacağını biliyordum, –dedi.– Yazık oldu.

— Nesi vardı?

— Hekimler kesin bir şey söyleyemedi. Daha doğrusu söylediler de, birinin dediği öbürününkini tutmuyordu. Kendisini son gördüğümde bana iyileşiyormuş gibi gelmişti.

— Ben de bayramdan bu yana gidemedim ziyaretine. Ne kadar niyetlendiysem olmadı.

— Malı mülkü var mıydı bari?

— Karısının bir şeyleri varmış sanırım, ama pek küçük, önemsenmeyecek şeyler diyorlar.

— Herhalde bir ziyarette bulunmamız gerekecek. Ne de uzaktı evleri!

— Size uzak. Zaten size uzak olmayan mı var?

— Nehrin karşı yakasında oturmamı bağışlayamadı gitti, –dedi Pyotr İvanoviç, Şebek'e bakıp gülümseyerek.

Bir süre kentte her yerin pek uzak olduğundan söz ettiler, sonra duruşma salonuna geçtiler.

Bu ölüm, geride kalanlarda bir yandan memuriyetle ilgili olası yükselme, yer değiştirme hesaplarına yol açarken, bir yandan da ölenin yakın bir dost olduğu durumlarda hemen hep olduğu gibi "ölen ben değilim, o" duygusundan kaynaklanan bir sevinç de yaratmıştı.

"Ben ölmedim, o öldü" düşüncesi geride kalan herkesin içinden geçti. İvan İlyiç'in dostları denen yakın tanıdıklar çevresini düşündüren bir başka şey de cenaze törenine katılmak, arkadaşlarının dul eşine başsağlığı dilemek gibi nezaket gereği yerine getirmeleri gereken can sıkıcı görevlerdi.

Fyodor Vasilyeviç'le Pyotr İvanoviç ölenin en yakın dostlarıydı.

Pyotr İvanoviç, İvan İlyiç'in hukuk okulundan arkadaşıydı ve kendini ona karşı borçlu sayardı.

Yemekten sonra karısına İvan İlyiç'in ölüm haberini ve kayınbiraderinin onların bölgesine tayin olma imkanı doğduğuna ilişkin bilgiyi ileten Pyotr İvanoviç, uzanıp yatacak yerde frakını giyip İvan İlyiç'in evinin yolunu tuttu.

İvan İlyiç'in evinin önünde özel bir kupa arabasıyla iki de kiralık fayton duruyordu. Evin alt katında, girişteki askılığın hemen yanında üzeri simli kumaş kaplı, kenarlarında parlak şerit ve püsküller görülen tabut kapağı duvara dayanmış duruyordu. Kara giysiler içinde iki kadın kürklerini çıkarıyordu. Kadınlardan biri İvan İlyiç'in kız kardeşi tanıdık, öbürüyse yabancıydı. Pyotr İvanoviç içeri girdiğinde arkadaşı Şvartz da üst kattan aşağı iniyordu; Pyotr İvanoviç'i görünce en üst basamakta durup "İvan İlyiç hiç de akıllıca bir şey yapmadı; insan bir bize bakar yahu!" anlamında muzipçe göz kırptı arkadaşına.

İngilizlere özgü favorilerin süslediği yüzü, frakı, incecik bedeniyle Şvartz'ın her zamanki gibi alabildiğine zarif, ağırbaşlı bir havası vardı; epey havai, çocuksu karakteriyle çelişen bu ağırbaşlı havasının şu anda bu ev için büsbütün özel bir anlamı varmış gibi geldi Pyotr İvanoviç'e.

Geçmeleri için hanımlara yol veren Pyotr İvanoviç, onların ardı sıra ağır ağır merdivenleri çıkmaya başladı. Şvartz aşağı inmekten vazgeçmişti sanki; yukarıda merdiven başında bekliyordu. Pyotr İvanoviç bunun nedenini anladı: O akşam vint oynayacakları yeri belirlemek istiyordu anlaşılan. Merdivenleri çıkan hanımlar İvan İlyiç'in dul eşinin odasına yöneldiler; dudakları sımsıkı kapalı, ama gözleri yuvalarında oynayıp duran Şvartz ise bir kaş hareketiyle Pyotr İvanoviç'e ölenin odasının bulunduğu sağ tarafı gösterdi.

Pyotr İvanoviç böyle durumlarda hep olduğu gibi orada ne yapacağını bilememenin şaşkınlığıyla girdi odaya. Bildiği tek şey, böyle durumlarda haç çıkarmanın bir zararı olmadığıydı. Haç çıkarırken eğilip selam vermek gerekip gerekmediğinden emin olmadığı için orta yolu seçti: Odaya girerken haç çıkarmaya başladı, bir yandan da hafiften selam verir gibi yapıyor, bu el, kol ve baş hareketlerinin izin verdiği ölçüde de odaya göz atmaya çalışıyordu. Ölenin yeğenleri olduğu anlaşılan, biri lise öğrencisi iki delikanlı haç çıkararak odadan çıkıyorlardı. Bir köşede kımıltısız duran yaşlı bir kadın vardı. Kaşları tuhaf bir şekilde kalkık bir başka kadın da ona fısıltıyla bir şeyler söylüyordu. Üzerinde bir redingot bulunan dinç görünümlü bir diyakoz gürül gürül ve hiçbir itiraza yer bırakmayacak bir kararlılıkla dua okuyordu. Uşak Gerasim'in sessiz adımlarla önüne geçerek yere bir şeyler serpmeye başladığını gördü Pyotr İvanoviç, aynı anda da çürümeye başlayan bedenin hafif kokusunu duydu. İvan İlyiç'i son ziyaret edişinde bu uşağı arkadaşının çalışma odasında ona hastabakıcılık yaparken görmüştü; bu nedenle olsa gerek İvan İlyiç, bakımını üstlenen Gerasim'e özel bir sevgi duyardı. Pyotr İvanoviç sürekli haç çıkarıyor, tabutu, diyakozu ve köşede bir masa üzerinde duran ikonaları ortalayarak hafif eğilişlerle hepsini toptan selamlıyordu. Biraz fazla uzattığını düşünmüş olacak ki, haç çıkarmaya son verip ölüyü incelemeye başladı.

Ölü bütün ölüler gibi tabutunda yatıyordu; katılaşmış ve büsbütün ağırlaşmış kol ve bacakları tabutun dibine serili ince şilteye gömülmüş, başı yastığında sonsuza dek bükülmüştü ve bütün ölüler gibi balmumu sarısı alnıyla, çökmüş şakaklarına dökülen saçlarını ve üst dudağına abanan kabarık burnunu sergiler gibiydi. Pyotr İvanoviç'in onu son görüşünden bu yana epey değişmiş, zayıflamış gibiydi, ama yüzü bütün ölülerde olduğu gibi güzel, daha da önemlisi yaşarken olduğundan daha anlamlıydı. Yüzünde "gereken her şey yapıldı, hem de tam gerektiği gibi yapıldı," gibi bir ifade vardı. Öte yandan, yaşayanlara yönelik sitem ya da kırgınlık içeren bir ihtar da vardı bu yüzde. Pyotr İvanoviç'e yersizmiş gibi geldi bu ihtar ifadesi, en azından bunun kendisini hiç ilgilendirmediğine karar verdi. Sonra birden bir tedirginlik duydu ve yeniden telaşla haç çıkarmaya başladı; kendisine bile aşırı telaşlı, nezaket kurallarına aykırı bir biçimde haç çıkarıyormuş gibi geldi ve dönüp kapıya doğru yürüdü. Şvartz onu bitişik odada bekliyordu; bacaklarını genişçe açmış, her iki eli de arkasında, silindir şapkasıyla oynuyordu. İki dirhem bir çekirdek giyinmiş, her yanından sağlık, neşe fışkıran Şvartz'a yarım yamalak bir bakış atması bile Pyotr İvanoviç'in kendini iyi hissetmesine yetti. Şvartz'ın kendini iç karartıcı düşüncelerin kucağına öyle kolayca bırakıvermediğini, bütün bu olup bitenleri pek de umursamadığını anladı. Duruşuyla sanki şunu söylüyordu: İvan İlyiç'in cenaze töreni olağan toplantımızı aksamış saymamız için asla yeterli bir neden değil, dolayısıyla uşak bu akşam yepyeni dört mum yakarken bizim de yeni bir kâğıt destesinin paketini cırt diye yırtmamıza ve bu akşamımızı da hoşça geçirmemize bir engel yok ortada. Duruşuyla söylediklerini, Pyotr İvanoviç önünden geçerken bir kez de kulağına fısıldadı ve oyun grubunun bu gece Fyodor Vasilyeviç'te toplanmasını önerdi. Ama Pyotr İvanoviç'e o akşam iki el vint oynamak kısmet değil gibiy-

di. Kısa boylu, etli butlu, aksi yöndeki onca çabasına karşın sürekli enine doğru genişleyen Praskovya Fyodorovna, baştan ayağa kara giysiler içinde, başında dantel bir örtü, kaşları tıpkı tabutun başında oturan kadın gibi tuhaf bir biçimde yukarı kalkık, birkaç kadınla birlikte odasından çıktı ve onlara ölünün bulunduğu odanın kapısını işaret ederek:

— Cenaze töreni başlıyor, buyurun! –dedi.

Şvartz belirsiz bir baş selamı verip öylece kaldı: Öneriyi kabul mü etmişti, geri mi çevirmişti belli değildi. O arada Pyotr İvanoviç'i fark eden Praskovya Fyodorovna iç geçirip onun yanına gitti, koluna girerek:

— Sizin İvan İlyiç'in gerçek dostu olduğunuzu biliyorum... –dedi ve ondan bu sözlere uygun bir davranış bekler gibi durup yüzüne baktı.

Pyotr İvanoviç nasıl az önce ölünün odasına girerken haç çıkarması gerektiğini düşündüyse, burada da kadının elini sıkması ve içini çekerek "Bundan hiç kuşkunuz olmasın hanımefendi!" demesi gerektiğini düşündü. Düşündüğü gibi de yaptı. Sözlerinin beklenebilecek en iyi sonucu yaratmasından da doğru davrandığını anladı: Yalnız Praskovya İvanovna'yı değil, kendisini bile duygulandırmıştı sözleri.

— Tören başlamadan biraz çıkalım, –dedi dul kadın,– size söyleyeceklerim var... Kolunuzu verin bana.

Piyotr İvanoviç'in koluna girdi, iç odalara doğru yürüdüler. Tam önünden geçerlerken Şvartz, "Al sana vint!" der gibi göz kırptı. "Yerinizi başka birine vereceğimiz için de kusura bakmayın! Ama bir şekilde kurtulmayı başarırsanız, beş kişi oynarız!" der gibiydi sanki uçarı bakışları.

Pyotr İvanoviç daha acıklı, daha derinden iç geçirdi; Praskovya İvanovna minnetle onun elini sıktı. Duvarları pembe kretonla kaplı cılızca aydınlatılmış salona girip oturdular: Praskovya Fyodorovna masanın önündeki kanepeye oturdu, Pyotr İvanoviç'se yayları bozuk olduğu için oturunca çö-

ken pufa. Onu puf konusunda uyararak başka bir iskemleye oturmasını söylemek geçti Praskovya İvanovna'nın içinden, ama sonra böyle bir uyarıyı duruma uygun bulmamış olacak ki vazgeçti. Pyotr İvanoviç rahatsız pufa otururken, İvan İlyiç'in bu salonu döşediği günlerde kendisine şu duvarları kaplayan yeşil yapraklarla süslü pembe kreton konusunda düşüncesini sorduğunu hatırladı. Dul eş, her türden ufak tefek eşya ve mobilyayla dolu salonda oturacağı kanepeye geçmek için masayı dolanırken başından sarkan siyah dantelden yas tülünün ucu masanın kenarındaki oymalardan birine takıldı. Pyotr İvanoviç danteli kurtarmak için yerinden doğrulunca, yayları serbest kalan puf onu üzerinden atmak ister gibi itekleyerek olduğu yerde oynamaya başladı. Böylece takılan dantelini kurtarmak dul kadına kaldı. Pyotr İvanoviç başkaldıran pufu çökerterek yeniden yerine oturdu. Kadınsa dantelini bir türlü kurtaramıyordu; Pyotr İvanoviç yeniden yerinden doğrulacak oldu, puf yeniden başkaldırdı, hatta bu kez içinden sesler bile yükseldi. Tüm bunlar bitince Praskovya İvanovna bembeyaz bir mendil çıkardı, ağlamaya başladı. Pyotr İvanoviç'se masaya takılan dantelden ve isyankâr puf yaylarıyla mücadele etmekten hafif keyfi kaçmış vaziyette asık yüzle oturuyordu. Bu sıkıntılı durum İvan İlyiç'in kâhyası Sokolov'un içeri girmesiyle sona erdi; Sokolov Praskovya Fyodorovna'ya seçtiği mezar yeri için iki yüz ruble istediklerini bildirdi. Dul kadın ağlamayı kesti ve Pyotr İvanoviç'e kahrolmuş bir yüzle bakıp, Fransızca kendini çok kötü hissettiğini söyledi. Pyotr İvanoviç de olanca içtenliğiyle, bu anda başka türlü olamayacağına duyduğu derin inancı belirten bir işaret yaptı.

— Lütfen sigara buyurun, –dedi Praskovya İvanovna cömert ama aynı zamanda kırık bir sesle.

Sonra Sokolov'a dönerek mezar yeri fiyatlarını konuşmaya başladı. Pyotr İvanoviç sigarasını yakarken dul kadının mezar yeri fiyatlarını ayrıntıyla soruşturduğunu ve sonunda

alınacak yeri belirlediğini duydu. Bu işi bitince, ayinde yer alacak koroyla ilgili emirlerini verdi ve Sokolov da çıktı.

Praskovya İvanovna masadaki albümleri eliyle az öteye iterken:

— Her şeyle tek tek benim ilgilenmem gerekiyor, –dedi, sonra Pyotr İvanoviç'in sigarasının külünün masaya düşmek üzere olduğunu görüp hemen bir kül tablası yetiştirdi.– Duyduğum acı gündelik işlerle uğraşmama engel oluyor demek bana ikiyüzlüce geliyor. Hatta tam tersine: Bu işler acımı dindirmiyor belki, ama zihnimi dağıtıyor, beni oyalıyor.

Ağlayacakmış gibi yine mendilini çıkardı, sonra birden kendini tutmak, gücünü toplamak ister gibi silkindi ve sakince:

— Sizinle konuşmak istediğim şeyler var, –dedi.

Pyotr İvanoviç, pufun hemen kıpırdanmaya başlayan isyankar yaylarının atmasına izin vermeyecek kadar başını öne eğdi.

— Özellikle son günlerinde çok acı çekti.

— Öyle mi? –dedi Pyotr İvanoviç.

— Nasıl korkunç olduğunu anlatamam! Bakın, son dakikalarında demiyorum, bütün o son saatleri boyunca haykırdı durdu. Üç gün üç gece, bir an bile susmadı. Dayanılır gibi değildi. Buna nasıl katlandım, aklım almıyor. Üç kapının gerisinden duyuyordum sesini. Ah nasıl dayanabildim bütün bunlara!

— Bilinci yerinde miydi yani?

— Elbette! Hem de son ana dek, –dedi Praskovya İvanovna fısıldar gibi.– Ölümünden çeyrek saat önce hepimizle tek tek vedalaştı, hatta Volodya'nın odadan çıkarılmasını istedi.

Piyotr İvanoviç o anda kendini de, kadını da sevimsiz bir yapmacıklık içinde bulmasına karşın, önce çocukluk, sonra okul ve yetişkinlik döneminde de oyun arkadaşı olarak

yakından tanıdığı adamın çektiği acıları düşününce birden ürktü. Yine o alın ve dudağa abanan burun canlandı gözünde; birden kendi adına bir korkuya kapıldı.

"Üç gün boyunca gece gündüz acılar içinde kıvranmak, sonra da ölüm... Bu her an benim de başıma gelebilir..." diye düşünüp dehşete kapıldı. Ama hemen sonra, nasıl olduğunu kendi de anlamadan, tüm bunların onun değil, İvan İlyiç'in başına geldiği, kendisinin başına asla böyle şeyler gelmeyeceği, gelemeyeceği... böyle düşünmenin kendine eziyetten başka bir şey olmadığı, bunu Şvartz'ın yüz ifadesinin de apaçık kanıtladığı... şeklindeki bildik, olağan düşünceleri yardımına yetişti. Bu düşüncelerle rahatlayan Pyotr İvanoviç, büyük bir ilgiyle İvan İlyiç'in ölümüne ilişkin ayrıntılı sorular sormaya başladı: Ölüm İvan İlyiç'e özgü bir olgu, bir tek onun yaşayacağı bir şeymiş, kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi.

İvan İlyiç'in çektiği gerçekten dayanılmaz bedensel acılara ilişkin pek çok ayrıntının konuşulmasından sonra (Pyotr İvanoviç'in bu ayrıntıları dinlemesinin tek nedeni, İvan İlyiç'in çektiği acıların Praskovya İvanovna'yı derinden etkilemiş olmasıydı) dul kadın asıl konuya geçme gereği duymuş olacak ki:

— Ah, çok zor Pyotr İvanoviç, çok zor! Çok... çok zor! –dedi ve yeniden ağlamaya başladı.

Pyotr İvanoviç iç geçirdi, ağlayan dulun burnunu silmesini bekledi; kadın burnunu silince:

— İnanın efendim... –diye başlayacak oldu, ama Pyotr İvanoviç'le asıl konuşmak istediği konuyu henüz açamadığı anlaşılan Praskovya İvanovna yeniden söze girdi. Kocasının ölümü üzerine devletten alacağı para konusunda öğrenmek istedikleri vardı. Alacağı dul maaşı konusunda tavsiyelerini öğrenmek istiyormuş gibi yaptı. Ama Pyotr İvanoviç kadının bu konuda her şeyi en ince ayrıntılarıyla –kendisinin bilmediklerini bile– bildiğini anladı. Onun şu anda peşinde

olduğu şey yalnızca, bu ölümle devletten fazladan bir şeyler koparıp koparamayacağını anlamaktı. Pyotr İvanoviç önce bunun bir çaresi var mı diye zihnini şöyle bir yokladı, sonra kibarlık olsun diye bu tür durumlarda eli sıkı davrandığı için devleti yerdi, son olarak da daha fazla bir şey alınabileceğini sanmadığını söyledi. Bunun üzerine kadın iç geçirdi ve muhtemelen ziyaretçisinden nasıl kurtulabileceğini düşünmeye başladı. Pyotr İvanoviç bunu anlamıştı; sigarasını söndürüp ayağa kalktı, ev sahibesinin elini sıkarak odadan çıktı.

İvan İlyiç'in *biric-a-brac*dan[1] satın aldığı ve sahip olmaktan sevinç duyduğu saatin de bulunduğu yemek odasında Pyotr İvanoviç papazla, cenaze törenine gelmiş birkaç dostla ve İvan İlyiç'in genç, güzel kızıyla karşılaştı. Baştan ayağa siyahlar içindeydi genç kız. İncecik beli daha da ince görünüyordu. Üzgün, kararlı, biraz da öfkeliydi. Bir şeylerden dolayı suçluymuş gibi selamladı Pyotr İvanoviç'i. Kızın hemen ardında, Pyotr İvanoviç'in de tanıdığı zengin bir sorgu yargıcı olan genç bir adam duruyordu, duyduğu kadarıyla kızın nişanlısıydı ve onun da yüzü kızınki gibi üzgün, tasalıydı. Her ikisini de kederli bir yüzle selamlayarak ölünün bulunduğu odaya geçmek üzereydi ki, merdiven altında İvan İlyiç'in oğlunu gördü: Babasına, daha doğrusu Pyotr İvanoviç'in öğrencilik yıllarından hatırladığı İvan İlyiç'e şaşılacak kadar benzeyen delikanlı lisede okuyordu; ağlamaktan kızarmış gözlerine, 13-14 yaşlarındaki çocuklarda görülen saflığını yitirmiş bakışlar yerleşmişti. Pyotr İvanoviç'i görünce sert, sıkılgan bir ifadeyle yüzünü buruşturdu. Pyotr İvanoviç başını hafifçe eğerek çocuğu selamladı ve ölünün bulunduğu odaya geçti. Cenaze töreni başladı; mumlar, iç geçirmeler, inlemeler, günlük kokuları, gözyaşları, hıçkırıklar... Pyotr İvanoviç asık bir yüzle önüne, ayakkabılarına bakıyordu. Dönüp bir kez bile ölüye bakmadı. Tören bitene dek kendini tuttu, sinirlerinin boşalmasına izin vermedi

1 Pek değerli olmayan ıvır zıvırın satıldığı eskici dükkânı. (Fr.) (ç.n.)

ve odadan ilk ayrılanlardan biri oldu. Girişte kimse yoktu. Onun hemen ardından ölü odasından fırlayan uşak Gerasim, oradaki bütün kürkleri altüst ederek Pyotr İvanoviç'inkini bulup tuttu.

— İşte böyle Gerasim! –dedi Pyotr İvanoviç sırf bir şey söylemiş olmak için.– Acı değil mi?

— Tanrı'nın emri... Hepimizin gideceği yer orası, –dedi Gerasim köylülere özgü sık, bembeyaz dişlerini göstererek ve işi başından aşkın insanlara özgü bir ivecenlikle kapıyı açıp arabacıya seslendi; Pyotr İvanoviç'i arabasına bindirip hızla geri döndü, başka ne işi olduğunu düşünür gibi kapı önünde bir an durakladı, sonra içeri daldı.

Günlük, ölü ve fenol kokusundan sonra ciğerlerini tertemiz havayla doldurmak Pyotr İvanoviç'e büyük keyif verdi.

— Nereye emredersiniz efendim? –diye sordu arabacı.

— Henüz geç değil. Fyodor Vasilyeviç'e bir uğrayayım.

Gerçekten de arkadaşlarının yanına vardığında ilk el yeni bitmişti; böylece hemen beşinci olarak oyuna oturması mümkün oldu.

II

İvan İlyiç'in son derece sıradan, basit ve bir o kadar da ürkütücü bir hayat hikâyesi vardı.

İvan İlyiç kırk beş yaşında, mahkeme üyesi olarak ölmüştü. Babası Petersburg'da değişik bakanlık ve devlet dairelerinde kendine iyi kötü dünyalık yapabilecek mevki ve makamlarda bulunmuş bir memurdu; buralar öyle yerlerdir ki, böylesi koltuklara ulaşabilen insanların ellerinden doğru dürüst bir iş gelmeyeceği açıkça görülmesine karşın uzun hizmet geçmişleri ve sahip oldukları unvanlar düşünülerek bunların işlerine son verilmez, böylece hem gerçekte olmayan, yalnızca onlar için icat edilmiş hayalî makamlara sahip olurlar, hem de onlara elden ayaktan düşecekleri yaşlılık günlerine dek yetecek altıyla on bin ruble arası, hiç de hayalî olmayan bir maaşa konarlar.

Değişik gereksiz kurumların gereksiz üyesi, üçüncü dereceden memur[2] İlya Yefimoviç Golovin de bu tip memurlardandı.

Üç oğlu vardı. İvan İlyiç ortancaydı. Ağabeyi babasının yolundan gitmişti, ama başka bir bakanlıktaydı ve hizmette o kadar eskimişti ki, o zahmetsiz maaş konumuna yaklaştığı

2 Üçüncü Dereceden Memur (Rusça: *Tayniy Sovetnik*): Çarlık Rusyası'nda Askerlikteki tuğgeneralliğe denk, oldukça yüksek bir sivil devlet memurluğu. (ç.n.)

söylenebilirdi. En küçüklerine talih gülmemişti. El attığı hiçbir işte tutunamamıştı. Şimdi demiryollarında çalışıyordu. Ne babası, ne ağabeyleri, ne de ağabeylerinin karıları onunla bir araya gelmek isterdi; dahası, çok zorunlu olmadıkça varlığını bile unuturlardı. Kız kardeşleri Baron Gref'le evliydi; Baron Gref de kayınpederi gibi Petersburg'da memurdu. İvan İlyiç, herkesin ağız birliği ettiği tanımla, *le phénix de la famille*di.[3] O ne ağabeyi gibi düzen düşkünü, soğuk bir tipti, ne de kardeşi gibi "umutsuz vaka". İkisinin ortasıydı: Akıllı, canlı, hoş, kibar bir insan. Küçük kardeşiyle birlikte hukuk eğitimi almıştı. Küçüğün hukuk eğitimi beşinci sınıftan kovulmasıyla sona ererken, İvan İlyiç başarıyla tamamlamıştı okulunu. Öğrencilik yıllarında da hayatının sonraki yıllarındaki gibi yetenekli, neşeli, iyi yürekli ve sokulgandı. Görevi olarak gördüğü şeyleri titizlikle yerine getirirdi; görevi olarak gördükleri de yüksek mevki sahibi insanların görevi saydığı şeylerdi. Çocukluğunda da, yetişkinliğinde de kimseye yaranmaya çalışmamış, yağcılık nedir bilmemişti, ama ergenliğinden itibaren, ışığa yönelen pervaneler gibi o da yönünü toplumda yüksek yerleri edinmiş üst tabakalardan insanlara doğru çevirerek onların hayata bakışlarını, hallerini, tavırlarını benimsemiş, onlarla dostluklar kurmuştu. Çocukluk ve ergenlik dönemindeki tutkuları pek bir iz bırakmadan geçip gitmişti. Kendini şehvete de, şöhrete de kaptırdığı dönemler olduğu gibi, mesleğinde iyice yükselip de artık bir üst sınıf üyesi olduktan sonra özgürlükçü düşünce akımlarına kapıldığı bile olmuştu, ama tüm bu aykırılıkları duygularının yanılmaz biçimde belirlediği sınırlar içinde yaşamıştı.

Hukuk okulunda okurken iğrenç bulduğu, hatta o sıralar kendinden nefret etmesine bile yol açan bazı davranışlarının sonraları üst sınıflardan, yüksek mevki sahibi kişilerde de olduğunu, onların da bu davranışlarını hiç kötü bulmadıklarını görerek o da bunları kötü bulmaz olmuş, hatta büsbütün

3 Ailenin gözbebeği. (Fr.) (ç.n.)

unutup gitmişti; öyle ki, aklına geldiğinde artık üzerinde bile durmuyordu bunların.

Hukuk okulunu onuncu dereceden memur olarak bitiren İvan İlyiç, babasından memuriyetinde giyeceği üniformayı diktirmek için gereken parayı aldı ve Şarmer'e[4] bir giysi ısmarladı; saatinin zincirine üzerinde *respice finem*[5] yazan küçük bir madalyon astı; prensle[6] ve öğretmenlerle vedalaştı, arkadaşlarıyla Donon'da yemek yedi; yeni, son moda bavuluna en iyi mağazalardan alınmış çamaşırlarını, giysilerini, tıraş takımlarıyla tuvalet gereçlerini ve küçük battaniyesini koydu, babasının bir taşra kentinde bulduğu maiyet memurluğu görevine başlamak üzere yola çıktı.

Hukuk okulundaki gibi gittiği taşra kentinde de İvan İlyiç'in her türlü zorluktan uzak, tasasız, hoş bir yaşamı oldu. Hem işinde çalışıp ilerliyor, hem de tam gerektiği gibi hoş, zarif bir şekilde eğleniyordu. Arada bir amirlerinin görevlendirmesiyle ilçelere gittiğinde de, kendinden büyük ya da küçük bütün memurlara karşı alabildiğine ağırbaşlı, ciddi, onurlu bir tavır sergiliyor, kendisine verilen ve çoğu kez raskolniklerle ilgili olan görevini gerçekten övünç duyulacak bir titizlik ve dürüstlükle yerine getiriyordu.

Gençliğinden kaynaklanan neşeli, hafif, eğlenceli bir ruh halinde bulunmasına karşın işinde alabildiğine ciddi, titiz, hatta sert denebilecek resmî bir tutum içindeydi, ama sosyal çevresinde hep şen şakrak, neşeli, nüktedandı; onu aileden biri gibi gören amiri ve karısının sözleriyle iyi yürekli, terbiyeli, *bon enfant*dı.[7]

Taşrada, bu iki dirhem bir çekirdek cakalı hukukçuya sırnaşan ve kendini ona kabul ettirmeyi başaran bir kadınla, sonra da bir modacıyla ilişkisi oldu; oraya görevli gelen ya-

4 Petersburg'da, Dostoyevski'nin de giysilerini diktirdiği ünlü erkek terzisi. (ç.n.)

5 İşin sonuna bak. (Lat.) (ç.n.)

6 Hukuk okulunun yöneticisi. (ç.n.)

7 İyi bir çocuk. (Fr.) (ç.n.)

verlerle içki âlemlerine katıldı, akşam yemeklerinden sonra kentin uzak mahallelerine ziyaretlerde de bulundu. Amirine, hatta amirinin karısına yaltaklanma olarak adlandırılabilecek davranışları da oldu, ama bu davranışlarında öyle ciddi, ağırbaşlı, yüksekten bir havası vardı ki, bunlara kötü bir sıfat yakıştırmak mümkün değildi: belki ancak Fransızların dediği gibi *il faut que jeunesse se passe*[8], denilebilirdi bunlar için. Her ne yapılıyorsa tertemiz ellerle, tertemiz gömlekler içinde, Fransızca konuşarak ve en önemlisi, en yüksek çevrede, dolayısıyla da yüksek mevki sahiplerinin onayıyla yapılıyordu.

İvan İlyiç bu şekilde beş yıl çalıştı; sonra değişen zamanla onun da görevinde değişiklik oldu. Yeni adli kurumlar ortaya çıkmıştı ve buralara yeni insanlar gerekiyordu.

İvan İlyiç de bu yeni insanlardan oldu.

Yeni görev olarak sorgu yargıçlığı önerildi İvan İlyiç'e; yeni görev yeri başka bir ildeydi, kurulu ilişkilerinden vazgeçip yeni ilişkiler kurması gerekiyordu, ama yine de kabul etti öneriyi. Arkadaşları topluca uğurladılar İvan İlyiç'i, grup fotoğrafı çektirdiler, ona gümüş bir sigara tabakası armağan ettiler ve İvan İlyiç yeni görevine doğru yola çıktı.

Maiyet memuruyken olduğu gibi sorgu yargıçlığında da İvan İlyiç'in her bakımdan *comme il faut*[9] olduğu söylenebilirdi: İşiyle özel hayatını birbirinden ayıran, efendi, kibar, herkesin saygı duyduğu biri. Sorgu yargıçlığını, önceki görevinden çok daha çekici, ilginç buluyordu. Önceki görevinde bekleme odasında heyecanla titreşerek bekleyen iş sahiplerinin ve kendisini kıskançlıkla izleyen öteki memurların arasından, üzerinde Şarmer'e diktirdiği üniforma, kendine tam bir güvenle ve alabildiğine serbest hareketlerle doğruca amirin odasına girmek ve oturup onunla çay, sigara içmek de aslında bayağı keyifliydi; ama kendilerine dilediği

8 "Gençtir, taşkınlık yapabilir," anlamında. (Fr.) (ç.n.)

9 Olması gerektiği gibi. (Fr.) (ç.n.)

gibi davranabileceği insan sayısı fazla değildi. Görevle gittiği yerlerdeki emniyet amirleri ve raskolniklerle sınırlıydı bunlar yalnızca. İvan İlyiç, emrindeki insanlara eşitleriymiş gibi davranmaktan, onlara, kendilerini ezebilecek durumda olmasına karşın böyle yapmadığını, arkadaşça bir ilişki içinde olmayı yeğlediğini hissettirmekten hoşlanırdı. Ne var ki o günlerde böyle bir davranış sergileyebileceği insan sayısı fazla değildi. Bugünse, sorgu yargıcı olarak İvan İlyiç en önemli, en burnu büyük, en gururlu insanlar da dâhil, ayrıcalıksız herkesi huzuruna getirtebilirdi; malum başlıklı bir kâğıda, belli bir iki cümleyi yazdığı anda en burnundan kıl aldırmaz kişiler sanık ya da tanık olarak huzuruna gelmek ve o izin verene dek karşısında ayakta dikilerek sorduğu sorulara yanıt vermek zorundaydılar. Fakat İvan İlyiç bu gücünü hiçbir zaman kötüye kullanmadığı gibi, tersine her zaman yumuşak görünmeye özen gösterdi. Ancak böyle bir güce sahip olduğunu ve bu gücü istediği zaman istediği kadar yumuşatmanın kendi elinde olduğunu bilmek İvan İlyiç için yeni görevinin en çekici yanını oluşturuyordu. Sorgu yargıçlığı görevini yerine getirirken, işin özüyle ilgili olmayan sorgulama ayrıntılarını işin dışında tutmaya dair bir yöntem geliştirmişti. Böylece en karmaşık bir dava bile, kâğıt üzerinde yalnızca ana çizgileriyle yer alıyor, şahsi düşüncelerinden en ufak bir izin dahi bulunmadığı bu şemada resmî ve biçimsel bütün gereklilikler yerine getirilerek orada bulunması gereken konular dışında hiçbir şey yer almıyordu. Bu yepyeni bir işti, İvan İlyiç de 1864 Hukuk Reformunun[10] ilk uygulayıcılarından biriydi.

Yeni bir kente taşınan ve sorgu yargıçlığı gibi yepyeni bir göreve atanan İvan İlyiç burada yeni ilişkiler kurdu, yeni ta-

10 Çarlık Rusya'sında hukukta liberalleşmenin yolunu açan ve yargılamanın yalnızca mahkemelerde ve yargıçlar tarafından yapılabileceği, yargıçların ve mahkemelerin bağımsızlığı, doğal yargıçlık vb. konuları kapsayan 20 Kasım 1864 tarihli hukuk reformu. (ç.n.)

nışlar edindi ve önceki görev yerinde olduğundan biraz daha farklı bir tavır takındı: İl yöneticileriyle arasında saygın bir uzaklık bıraktı, yargı çevresinden, kentte yaşayan zengin toprak sahiplerinden, soylulardan oluşan bir dost çevresi edindi ve hükümetten hafif hoşnutsuz ılımlı bir liberal, aydın ve uygar bir yurtsever havalarına büründü. Bu arada şıklığından hiç ödün vermeden, çene tıraşı olup yalnızca iki yanda sakal bırakmaya da son verdi ve dilediği gibi büyümesi için bütün sakal bırakmaya başladı.

Yeni yerleştiği kentte gerçekten çok hoş bir yaşamı vardı İvan İlyiç'in: Valiye karşı tatlı sert muhalefette birleşmiş sıkı bir dost çevresi içindeydi; maaşı önceki görevinde aldığından daha iyiydi, kâğıt oynamaya başlaması da İvan İlyiç'in hayatına yeni hoşluklar katmıştı. Bu işte yetenekliydi de: Neşeli, hızlı ve hiçbir inceliği kaçırmadan oynadığı için hemen her zaman kazanıyordu.

Yeni kentinde bu şekilde iki yıl çalıştıktan sonra evleneceği kadınla tanıştı. Praskovya Fyodorovna Mihela, İvan İlyiç'in bulunduğu çevrenin en çekici, en zeki, en parlak kızlarından biriydi. İvan İlyiç sorgu yargıçlığı görevinin verdiği yorgunluğu, dinlendirici değişik eğlencelerle atardı; Praskovya Fyodorovna'yla kurduğu fazla ciddiye alınmayacak, hafif, şen şakrak ilişki de bu çerçevedeydi.

Maiyet memuru olduğu yıllarda İvan İlyiç'in danstan pek uzak durduğu söylenemezdi, sorgu yargıçlığına atandıktan sonra ise kırk yılda bir dans eder oldu. Özel bir şeydi artık dans onun için. Yeni kurumda yeni bir memur da olsam, dans söz konusu oldu mu, kimse elime su dökemez anlamı taşıyordu dans etmesi. Arada bir eğlentinin sonlarına doğru Praskovya Fyodorovna'yla dans etmeye başladı, bu danslarla onun gönlünü kazandı ve sonuçta Praskovya Fyodorovna İvan İlyiç'e âşık oldu. İvan İlyiç'in evlenme konusunda öyle belirginleşmiş bir fikri yoktu; ama kız ona âşık olunca bu kez o da "Neden olmasın?" dedi kendine.

Praskovya Fyodorovna soylu, iyi bir ailenin, eli yüzü düzgün kızıydı; küçük bir serveti vardı. İvan İlyiç'in daha iyi koşullarda, daha parlak bir evlilik beklentisi olabilirdi, ama bu da fena bir kısmet sayılmazdı. Kendi maaşı vardı, kızın gelirinin de maaşı kadar tutacağını düşünüyordu; iyi bir aile, sevimli, namuslu bir kız, bundan iyisi can sağlığı! İvan İlyiç'in, nişanlısına âşık olduğu ya da onunla hayata bakışları benzer olduğu için evlendiğini söylemek, tıpkı içinde bulunduğu toplumsal çevrenin bu gelin adayını onayladığı için evlendiğini söylemek kadar haksızlık olurdu. Her iki görüşün de payı vardı evliliğinde: Hem böyle bir kızı eş olarak seçmekle kendisi için güzel bir şey yapmış, hem de yüksek mevki sahibi kişilerin onayladıkları, doğru buldukları bir şey yapmış oluyordu.

Ve böylece İvan İlyiç evlendi.

Evlilik yaşamının Praskovya Fyodorovna'nın gebeliğine kadar olan ilk dönemi, karı koca oynaşmaları, yeni mobilyalar, yeni mutfak gereçleri, yeni çamaşırlar arasında bayağı güzel geçti; o kadar ki, İvan İlyiç evliliğin tasasız, hafif, hoş, neşeli, eşlerin birbirine karşı hep kibar davrandığı, hem toplumca onaylanan, hem de İvan İlyiç'in kendine tümüyle uygun bulduğu bir yaşamı altüst etmek şurada dursun, onu daha da derinleştirdiğini, güçlendirdiğini düşünmeye başladı. Ne var ki karısının gebeliğinin ilk aylarından başlayarak hayatlarına yeni ve beklenmedik bir tatsızlık girdi; bu ağır ve kaba durumdan kurtulmak da mümkün değildi.

İvan İlyiç'e göre karısı olur olmaz nedenlerle, –kendi ifadesiyle "*de gaité de coeur,*"[11]– tatsızlıklar çıkarmaya, güzel, inceliklerle dolu yaşamlarının tadını kaçırmaya başladı. Ortada hiçbir neden yokken İvan İlyiç'i kıskanıyor, ondan aşırı ilgi, okşayış bekliyor, olur olmaz şeylerden sorun çıkarıp, kaba, tatsız sahneler yaratıyordu.

11 Kaprisinden. (Fr.) (ç.n.)

İvan İlyiç bu tatsız durumdan kurtulmak için ilkin –daha önce de yararını gördüğü– durumu ciddiye almama yolunu denedi: Karısının bu gergin ruh haliyle dalga geçiyor, eskiden olduğu gibi tasasız, neşeli bir havayla arkadaşlarını eve çağırıp iskambil partileri düzenliyor, kendisi de zaman zaman arkadaşlarının evlerine ya da klübe gidiyordu. Ama karısının buna tepkisi çok sert oldu, hatta bir gün onu çok kaba sözlerle azarladı ve kocası bu davranışını her yineleyişinde aynı sert tepkiyi gösterdi; kocasına tümüyle boyun eğdirene dek, yani onun da tıpkı kendisi gibi evde oturmasını sağlayana dek bu sert tepkiyi göstermeyi kafasına koyduğu anlaşılıyordu. Karısının bu kararlılığı İvan İlyiç'i dehşete düşürdü. Evliliğin –en azından kendisininkinin– hayatın hoşluklarıyla, incelikleriyle uyum sağlamak şurada dursun çoğu kez bunlara engel olduğunu, bu yüzden de kendini bu tür engellemelerden koruması gerektiğini anladı ve soruna bir çare bulma arayışına girdi. Kocasının görevi, Praskovya Fyodorovna'nın saygı duyduğu biricik şeydi; böylece İvan İlyiç bağımsızlığını korumak için yargıçlık görevi ve ondan kaynaklanan sorumluluklarını öne sürerek karısıyla mücadele etmeye başladı.

Doğumla birlikte bebeğin beslenmesi, annenin ve bebeğin gerçek ve hayalî rahatsızlıkları gibi konularda karısının İvan İlyiç'ten beklentileri yükselirken, bütün bunlardan hiç anlamayan İvan İlyiç de artan bir şiddetle kendine ailenin dışında bir dünya kurma ihtiyacı duyuyordu.

Karısının gerginliği ve kendisinden talepleri arttıkça, İvan İlyiç hayatının ağırlık merkezini iyiden iyiye resmî görevine doğru kaydırdı. Artık işini daha çok seviyor, işinde yükselme konusunda eskisinden çok daha büyük hırs duyuyordu.

Evlenmelerinin üzerinden geçen bir yıl gibi kısa bir süre sonunda İvan İlyiç, evliliğin hayatta birtakım kolaylıklar sağlamakla birlikte, aslında çok karmaşık ve sorunlarla dolu ağır bir iş olduğu sonucuna vardı. Bu nedenle evlilik-

teki görevlerini yerine getirebilmek, yani toplumsal çevrenin de onaylayacağı incelikli bir hayat sürebilmek için, memuriyetteki gibi belli bir yol, yöntem geliştirmek gerekti.

İvan İlyiç de böyle bir yöntem geliştirdi. Evlilik hayatından tüm beklentisi ev yemeği, ev kadını (ve elbette onunla paylaşılacak yatak), ama özellikle toplumun dayattığı o geleneksel görüntüydü. Bunların ötesinde tek istediği neşe ve hoşluktu; bunları bulabildiğinde kendini mutlu hissediyor, dirençle, dırdırla karşılaştığındaysa, hemen işini merkez alarak yarattığı özel dünyaya çekiliyor ve kendini mutlu edecek hoşluğu, neşeyi burada buluyordu.

İyi bir memur olan İvan İlyiç'in değeri bilindi ve üç yıl sonra savcı yardımcılığına yükseltildi. Yeni görevinin önemi, imkânları, canının istediğini mahkemeye çağırıp içeri atabilme yetkisi, karşısındakilere söylev verirce konuşabilmesi ve bu işte kazandığı başarı İvan İlyiç'i işine büsbütün bağladı.

Çocuklar birbirini izledi. Karısının huysuzluğu, hırçınlığı daha da artmıştı, ama İvan İlyiç'in ev hayatı için geliştirip uyguladığı yöntem, karısının hırçınlıklarına karşı sanki bir dokunulmazlık zırhıydı.

Aynı kentte yedi yıllık hizmet sonrası İvan İlyiç'i bir başka ile savcı olarak atadılar. Aile yeni kente göçtü; para yeterli değildi ve karısı bu yeni kenti beğenmemişti. Aslında İvan İlyiç'in aylığı, önceki görevine göre biraz daha yüksekti, ama hayat pahalıydı, ayrıca iki çocuklarını kaybetmişlerdi, bu yüzden de aile hayatı İvan İlyiç'e daha tatsız gelmeye başladı.

Praskovya Fyodorovna bu yeni kentte karşılaştıkları bütün sıkıntılar, tatsızlıklar için kocasını suçluyordu. Karı koca arasındaki tartışmalar hemen her zaman çocuk terbiyesi üzerineydi; önceki kavgaların anılarını canlandıran bu tartışmalar, her an yeni bir kavganın fitilini ateşleyebiliyordu. Eşler birbirine nadiren sevgiyle yaklaşıyor ve bu anlar çok kısa sürüyordu. Bu anlar kısa süreliğine sığındıkları küçük

adacıklar gibiydi, hemen sonraysa içten içe besledikleri karşılıklı düşmanlığın denizine açılıyorlardı yeniden. Birbirlerinden uzak durarak dile getiriyorlardı bunu. Karı koca arasında böyle bir uzaklık olmaması gerektiğini düşünseydi, belki İvan İlyiç'i üzebilirdi bu durum, ama o bunu normal gördüğü gibi, aile içindeki amacının dahi bu olduğunu düşünüyordu. Onun amacı, bu tatsızlıkların kendisine dokunmamasını sağlamak, tatsızlıkları zarar vermeyecek hale getirmek ve onlara olabildiğince kibar bir görünüm kazandırmaktı. Ailesiyle gitgide daha az zaman geçirerek, bunun kaçınılmaz olduğu durumlarda ise yabancı birilerinin de evde bulunmasını sağlayarak bu amacına ulaştı. İvan İlyiç'in bir görevi vardı ve onun için bundan daha önemlisi yoktu. Hayata duyduğu bütün ilgi memuriyet dünyasıyla sınırlıydı. Kendini tümüyle buna vermişti. O, görevinden ibaretti. Dilediği herkesi mahvedebilme gücüne ve olanağına sahip olması, mahkeme salonuna girerken ya da astlarıyla karşılaştığında –dıştan da olsa– takındığı o ağır, ciddi havası, hem üstleri, hem de astları karşısında hep başarılı oluşu, en önemlisi de işini yürütmedeki ustalığı... Tüm bunlar onu müthiş mutlu ediyor, arkadaşlarıyla söyleşiler, birlikte yenilen yemekler ya da vist partileri bütün hayatını dolduruyordu. Böylece İvan İlyiç hayatının tam olması gerektiği gibi hoşluklarla, inceliklerle dolu geçtiği kanısındaydı.

Yedi yıl daha geçti böyle. Büyük kızı artık on altısındaydı. Bir çocukları daha ölmüş, kavgalarının baş nedeni liseli oğulları kalmıştı bir tek ellerinde. İvan İlyiç oğlanı hukuk okuluna vermek istediyse de, Praskovya Fyodorovna inadına liseye yazdırdı. Kız evde eğitim görüyor, güzel yetişiyordu. Oğlanın da dersleri fena sayılmazdı.

III

Evlendikten sonraki on yedi yılı böyle geçti İvan İlyiç'in. Bütün huzurunu kaçıran o beklenmedik tatsız olay olduğunda, daha uygun bir yer çıkar umuduyla bazı görev değişikliği önerilerini geri çeviren kıdemli bir savcıydı artık. Üniversitesi olan bir kentte mahkeme başkanlığı göreviydi beklediği, ama Goppe elini çabuk tutup bu görev yerini kaptı. Bu da doğal olarak İvan İlyiç'in canını sıktı; kızdı, söylendi, üstleriyle tartıştı. Yukarıdakilerin ondan soğumasına ve sonraki görevlendirmelerde onu görmezden gelmelerine yol açtı bu durum.

1880 yılında oluyordu bunlar. İvan İlyiç'in hayatının en zor yılıydı bu. Gerek maaşı yetmediği için çektikleri geçim sıkıntısı, gerekse herkes tarafından unutulmak, kendisine karşı yapılmış büyük bir haksızlık, acımasızlık gibi geliyordu ona, oysa başkalarınca son derece sıradan bir şey gibi görülüyordu bu durum. Babası bile kendini ona yardım etmek zorunda hissetmiyordu. Herkesin kendisini terk ettiğini hissediyordu İvan İlyiç, yılda 3500 ruble geliriyle normal, hatta mutlu bir yaşam süren biri gibi görüyorlardı onu. Uğradığı onca haksızlıkla, karısının bitmez tükenmez dırdırlarıyla ve ayak-yorgan hesabını tutturamamanın getirdiği borç yüküyle sürdürülen bir yaşamın normal olmaktan çok uzak olduğunu bir tek o biliyordu.

O yaz maddi durumunu birazcık olsun hafifletebilmek için izin aldı ve karı koca Praskovya Fyodorovna'nın kardeşinin çiftliğine gittiler.

Köyde sürdürdüğü işsiz güçsüz yaşam İvan İlyiç'e hayatında ilk kez can sıkıntısı denen şeyi tattırmakla kalmadı, müthiş bir keder de verdi. Böyle yaşayamazdı, kesinlikle bir şeyler yapmalı, bu duruma son verecek çareler üretmeliydi.

Bir türlü uyuyamadığı bir gece İvan İlyiç taraçaya çıktı, ileri geri yürüyerek bütün geceyi orada geçirdi: Durumunu düzeltmek için Petersburg'a gidecek ve değerini bilmeyenleri cezalandırmak için başka bir bakanlığa geçecekti.

Ertesi gün karısının ve kayınbiraderinin onu kararından caydırmak için yalvarıp yakarmaları işe yaramadı ve İvan İlyiç Petersburg'a gitti.

Tek bir şeyin peşindeydi: Yıllık beş bin ruble. Bu paranın hangi bakanlıkta, ne tür bir işin karşılığı olarak verileceği umurunda değildi. Ona gerekli olan yalnızca beş bin rubleydi; bu para ister genel idarede verilecek bir görev karşılığında ödensindi, ister bankalar ya da demiryollarında, ister İmparatoriçe Mariya kurumlarında,[12] hatta isterse gümrükte verilecek bir görev karşılığı ödensindi; tek koşulu ücretinin yıllık beş bin ruble olması, işinin de kıymetini bilmeyen eski bakanlığı dışında bir kurumda olmasıydı: Bunun hangi kurum olduğunun hiç önemi yoktu.

İvan İlyiç'in bu gezisi beklenmedik bir başarıyla sonuçlandı. Kursk'ta trene arkadaşı F.S. İlin bindi ve Kursk valisinin yeni aldığı bir telgraftan söz etti: Bakanlıkta bu aralar önemli bir değişikliğe gidileceğinden ve Pyotr İvanoviç'in yerine İvan Semyonoviç'in atanacağından söz ediliyordu telgrafta.

Söz konusu değişiklik Rusya için olduğu kadar İvan İlyiç için de özel bir önem taşıyordu. Pyotr Petroviç'in yükselme-

12 Çar I. Pavel'in eşi imparatoriçe Mariya Fyodorovna'nın, soylu kızlarının okumaları ve öksüz, yetim ve özürlü kızların bakımları için 1796 yılında açılmalarına öncülük ettiği okullar ve hayır kurumları (ç.n.)

si, onun yakın arkadaşı Zahar İvanoviç'in de yükseltilmesi anlamına geliyordu ki işin İvan İlyiç için önemli olan yanı da burasıydı, çünkü Zahar İvanoviç, İvan İlyiç'in can ciğer dostuydu.

Moskova'da haber doğrulandı. Petersburg'a vardıklarında da Zahar İvanoviç'i bulan İvan İlyiç ondan eski kurumu olan Adalet Bakanlığında dört dörtlük bir göreve atanma sözü aldı.

Bir hafta sonra karısına şu telgrafı çekti:

"Miller'in yerine atanıyorum, Zahar'ın ilk kabulünde iş tamamdır."

Eski bakanlığında birkaç kişi çevresinde gerçekleşen bu küçük değişiklik sayesinde İvan İlyiç emsallerine bir anda iki derece birden fark attı: Yıllık beş bin ruble maaşa ek olarak üç bin beş yüz ruble de yol parası verilecekti kendisine. Ne eskiden kırgın olduklarına, ne de bakanlığa duyduğu öfkeden bir iz kalmıştı, İvan İlyiç'in keyfine diyecek yoktu.

Onda nicedir görülmeyen bir mutluluk ve keyifle döndü İvan İlyiç köye. Praskovya Fyodorovna da bu işe sevinmişti, aralarında bir tür ateşkes olmuştu. İvan İlyiç Petersburg'ta onuruna yapılan kutlamaları, yeni koltuğunu kıskanan utanç içindeki eski düşmanlarının kendisine nasıl yaltaklandıklarını, Petersburg'ta kendisini nasıl çok sevdiklerini anlattı durdu.

Praskovya Fyodorovna kocasını dinliyor, anlattıklarına inanıyormuş gibi görünüyordu. Artık hiç terslenmiyor, yalnızca yeni göçecekleri kentteki yaşamlarının planını kuruyordu. İvan İlyiç bu planların kendi planlarına tıpatıp benzediğini ve bir ara tökezler gibi olan hayatının eski havasına büründüğünü, yine öyle neşeli, hoş, inceliklerle dolu aktığını görüp mutlanıyordu.

İvan İlyiç köye kısa süreliğine uğramıştı. 10 Eylül'de görevine başlaması gerekiyordu ve elbette ondan önce taşradaki ev yeni görev yerine taşınacak, bunun için alışveriş yapıla-

cak, siparişler verilecek, sözün kısası hem kendi tasarılarına uygun, hem de olabildiğince Praskovya Fyodorovna'nın gönlünden geçenlere ters düşmeyecek bir şekilde pek çok işi kotaracaktı.

İşlerin bu denli yolunda olması, karısıyla aynı amaç doğrultusunda hareket etmeleri, buna karşılık birlikte oldukları sürenin azalması, evliliklerinin ilk yıllarındakini de aşan bir uyumla birbirine bağladı onları. İvan İlyiç ailesini hemen götürmek istediyse de hem karısının, hem de ona ve ailesine karşı birden aşırı sevecenlik ve yakınlık göstermeye başlayan kayınbiraderinin karşı koymasıyla tek başına gitmek zorunda kaldı.

İvan İlyiç başarıdan ve karısıyla uyum içinde olmaktan duyduğu yürek ferahlığı ve sevinçli ruh haliyle gitti ve sürekli biri ötekini çoğalttığı için bu ruh hali hiç geçmedi. Bulduğu ev tam hayal ettikleri gibiydi: Salonları geniş, büyük ve yüksek tavanlıydı; kocaman bir çalışma odasına ek olarak karısı ve kızı için ayrı odaları, oğlu için bir ders çalışma odası olan, sanki onlar için düşünülmüş, eski usul, harika bir evdi. Evin dayanıp döşenmesiyle kendisi meşgul oldu: Satın aldığı mobilyaların eski tarz ve *comme il faut* olmasına özen gösterdi, uygun duvar kâğıtları, koltuklar için yüzler satın aldı ve her şey bir bir yerine kondukça düşlerindeki evin ortaya çıkmakta olduğunu gördü. İşin yarısı bittiğinde beklentilerini de aşan bir iş ortaya çıkardığını fark etti: Evi dayayıp döşedikçe her şeyin ne kadar şık, bayağılıktan uzak, *comme il faut* olacağı iyice anlaşılmıştı. Gece yatarken oturma odasının bitmiş halini gözünün önüne getiriyor, henüz bitmemiş salona baktığında da şömine, paravan, etajer, sağa sola rasgele serpiştirilmiş sandalyeler, duvarlara asılmış büyüklü küçüklü tabaklar, bronz heykeller ve başka ufak tefek eşyanın yerlerini bulduğu zamanki halleri gözünün önüne geliyordu. Bu konularda zevk sahibi olan karısıyla kızı Lizanka'nın gördükleri karşısında nasıl şaşıracaklarını

düşünerek seviniyordu. Onlar için tam bir sürpriz olacaktı bütün bunlar. Özellikle de her şeye soylu bir hava veren antika eşyalar bulması ve bunları hesaplı bir fiyata satın alması çok iyi olmuştu. Onları şaşırtmak için her şeyi olduğundan daha kötü gösteriyordu mektuplarında. Bütün bunlara kendini öyle vermişti ki, görevine vurgun biri olmasına karşın yeni işiyle beklenenden daha az ilgileniyordu. Toplantılarda perde kornişlerini düz mü yoksa kavisli mi seçsem diye dalıp gittiği oluyordu bazen. Ev işine kendini öylesine kaptırmıştı ki, kimi zaman mobilyaların yerini kendisi değiştiriyor, ya da perdeleri çıkarıp takıyordu. Bir seferinde dediğini bir türlü anlamayan perdeciye nasıl bir şey istediğini göstermek için merdivene çıktığında ayağını boşluğa attı, az kalsın çok kötü düşecekti, ama güçlü ve çevik olduğundan atik davranıp tutundu. Bir tek böğrü pencerenin koluna çarptı. Çarpan yer biraz acıdıysa da bu çok sürmedi. İvan İlyiç evle uğraştığı bütün bu süre içinde kendini hep çok sağlıklı ve neşeli hissetti. Mektuplarında da kendimi on beş yaş gençleşmiş hissediyorum diye yazıyordu. İşleri eylüle bitirebileceğini düşünüyordu, ama ekim ortalarını buldu. Ne var ki her şey dört dörtlük olmuştu, böyle düşünen bir tek o değildi, evi her gören aynı şeyi söylüyordu.

Aslında her şey, gerçekte o kadar zengin olmadıkları halde zenginlere benzemek isteyen, bu yüzden de ancak birbirlerine benzeyebilen insanlarınki gibiydi: Ağır Şam ipeklileriyle kaplı abanoz ağacından möbleler, çiçekler, halılar, bronzlar, koyu renk ve ışıltı... Tüm bunlar belli bir sınıftan insanlara benzemek isteyen bütün o belli sınıftan insanların eşyalarına benziyordu. Ama ona her şey harika görünüyordu. Aile üyelerini istasyonda karşılayıp her şeyiyle hazır, ışıl ışıl aydınlatılmış eve getirdiğinde, beyaz kravatlı uşağın kapıyı açmasıyla ilkin çiçekler içindeki antreye, ardından hayranlık çığlıklarıyla salona ve çalışma odasına girdiler. Çok sevinçli olan İvan İlyiç onlara evin her yanını gösterdi, yağdırdıkları

övgüleri başı dönerek âdeta içine çekti, mutluluktan yüzü ışıldıyordu. O akşam çay içerlerken Praskovya Fyodorovna söz arasında merdivenden nasıl düştüğünü sorunca, İvan İlyiç gülerek düşüş sahnesini ve o anda perdecinin nasıl korktuğunu anlattı.

— E sportmeniz ne de olsa! Başkası olsa ölebilirdi bile. Ben yalnızca şuramı vurdum, dokunduğunda biraz acıyor, ama geçti sayılır, hafif bir morluk kaldı, o kadar.

Böylece yeni evlerinde yaşamaya başladılar; iyice yerleştiklerindeyse hemen her zaman olduğu gibi, evde bir oda eksik çıktı. Yeni maaş da gerekenden beş yüz ruble kadar eksikti, yine de her şey yolundaydı. Özellikle de eşyaların henüz tamamlanmadığı, hâlâ bir şeylerin eksikliğinin duyulduğu, satın alınacak, sipariş edilecek, yeri değiştirilecek, yerine uydurulacak eşyaların olduğu ilk günlerde. Karı koca arasında zaman zaman bazı görüş ayrılıkları çıksa da, her ikisi de öylesine memnundu ve yapılacak öyle çok iş vardı ki, büyük tartışmalar yaşanmadan atlatıldı bunlar. Alınacak, düzeltilecek, yerleştirilecek bir şey kalmayınca bir şeylerin eksikliği duyulur, hayat biraz sıkıcılaşır gibi olduysa da yeni arkadaşlıklar, yeni alışkanlıklar imdada yetişti, hayatı bunlar doldurdu.

İvan İlyiç sabah, öğleye kadar olan zamanını mahkemede geçiriyor, sonra eve yemeğe geliyordu. Masa örtüsündeki ya da koltuklardaki bir leke, perde kordonlarından birinin kopması gibi evdeki ufak tefek bazı tatsızlıklar canını sıksa da ilk günler keyfi yerindeydi. Evi dayayıp döşemek için öyle zorlu bir çaba harcamıştı ki, bu türden terslikler canını acıtıyordu. Yine de tam olması gerektiğine inandığı gibiydi İvan İlyiç'in hayatı: Dertsiz, tasasız, hoş ve incelikli. Sabah dokuzda kalkıyor, kahvesini içiyor, gazetesini okuyor, sonra üniformasını giyip mahkemeye gidiyordu. Orada da işler zaman içinde öylesine rayına oturmuştu ki, tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş bile denebilirdi. İş takipçileri, kalem

ve oradaki hareketlilik, genel ve özel toplantılar... Resmî hayatıyla ilgili tüm bu işlerin su gibi akıp gitmesi için, gündelik hayatla ilgili işleri buraya hiç karıştırmaması gerekiyordu. Resmî ilişkiler dışında ilişki olmamalıydı. Mesela bir şey öğrenmek isteyen biri geldi diyelim. İvan İlyiç bu işle doğrudan ilgili değilse bu adamla hiç ilişki kurmamalıydı. Ama adamın elinde antetli kâğıda yazılmış resmî bir yazı varsa ve bunu mahkeme üyesi olarak kendisine sunması gerekiyorsa İvan İlyiç elinden geleni yapar ve bu sırada karşısındakine böyle durumlarda gereken dostluğu ve inceliği gösterirdi. İş ilişkisi bitince, bütün öbür ilişkiler de sona ererdi. İş hayatıyla insan yanını birbirinden ayırma becerisini uzun iş deneyimi ve bu konudaki özel yeteneğiyle öylesine üst bir düzeye ulaştırmıştı ki, bazen bir virtüöz gibi, sırf eğlenmek için bunları birbirine karıştırırdı. Dilediği zaman bu ikisini birbirinden ayıracak güce sahip olduğunu bildiği için kendine böyle bir şey yapma hakkı tanırdı. Evet, İvan İlyiç işini yalnızca kolayca, kibarca ve son derece zarif bir şekilde yapmakla kalmıyor, aynı zamanda bir virtüöz gibi yapıyordu. Duruşma aralarında sigara, çay içiyor, politikadan, genel gidişattan, kâğıt oyunlarından, en çok da atamalardan söz ediyordu. Akşam yorgun, ama kendisinden beklenen ustalığı gösteren bir virtüözün ya da orkestranın birinci kemancısının hoşnutluğuyla eve dönerdi. Karısı ve kızı bir yerlere gitmemişlerse evde konuk ağırlarlardı; lisedeki oğluysa ya ders çalışır ya da okulda öğrendiklerini pekiştirmek için bunları özel öğretmenlerle yinelerdi. Kısacası her şey yolundaydı. Yemekten sonra evde konuk yoksa İvan İlyiç, üzerine çok konuşulan bir kitabı okur, akşam çalışmaya otururdu: Dosyaları okur, yasalara bakar, ifadeleri birbiriyle karşılaştırıp yasalar ışığında değerlendirirdi. Evde evrak okumayı ne sıkıcı, ne eğlendirici bulurdu. Vint oynamaya göre sıkıcıydı kuşkusuz, ama vint masasında değilse evrak okumayı tek başına ya da karısıyla birlikte oturmaya yeğlerdi. Yüksek çevrelerden ka-

dın-erkek dostlarını çağırdığı küçük yemek davetlerinden de büyük keyif aldığını söylemek gerek. Böyle akşamlarda salonunun bu önemli insanların salonuna benzediğini ve kendilerinin de boş zamanlarını onlar gibi geçirdiğini görmekten haz duyardı.

Hatta bir akşam, biraz daha kapsamlı düzenledikleri bu toplantılardan birinde dans da ettiler. İvan İlyiç'in keyfi yerindeydi, yalnız konuklara sundukları pasta ve şekerlemeler yüzünden karısıyla ciddi bir tartışma yaşadılar. Praskovya Fyodorovna bu konuda kendine göre planlar yapmışken, İvan İlyiç her şeyin en pahalı pastaneden alınmasında ayak diredi, pastayı da galiba gereğinden fazla almıştı. Tartışma pastanın artması ve pastacının gönderdiği kırk beş rublelik fatura yüzünden çıktı. Gerçekten büyük ve çok tatsız bir tartışma oldu, hatta Praskovya Fyodorovna'nın ağzından "aptal, sersem" gibi sözler bile çıktı. İvan İlyiç başını elleri arasına alıp son derece içerlemiş olarak boşanmadan falan söz etti. Ama genel olarak yemek de, akşam da harikaydı. Gerçekten seçkin, üst tabakadan insanları çağırmışlardı. Hatta İvan İlyiç Prenses Trufonova'yla dans bile etti; prensesin kız kardeşi "Derdimi Çek"[13] diye bir derneğin kurucusu olmakla ünlüydü.

İşine ilişkin sevinçler onurunu, toplumsal yaşama ilişkin sevinçlerse kibrini okşuyordu İvan İlyiç'in, gerçek mutluluğuysa bir tek vint oyununda buluyordu. Tatsız geçen bir günün akşamında, gürültücü takımından olmayan, has oyuncularla oturduğu bir vint masasının, bütün öteki mumlar arasında göz alıcı ışıltısıyla hemen ayırt edilen özel bir mum gibi farklı bir keyfi, sevinci olduğunu düşünürdü. Beşincinin çekilmek zorunda olması, tersi ne kadar savunulsa da insana acı verdiği için masada kesinlikle dörtten fazla oyuncu olmamalıydı. Sonra oyun zekice ve ciddiyetle oynanmalıy-

13 1880'lerde Rusya'nın her yanında mantar gibi biten hayır dernekleri alaya alınıyor. (ç.n.)

dı (elbette iyi kâğıt gelmesi koşuluyla). Oyundan sonra da güzel bir yemek ve bir bardak şarap... Hele oyun sonunda küçük bir kazancı da olmuşsa (büyüğü işin tadını kaçırırdı), İvan İlyiç harika bir ruh haliyle yatıp uyurdu.

İşte yaşamları böyleydi. Toplumun en seçkin insanlarıyla çevriliydiler; hem yaşını başını almış önemli insanlar, hem de gençler gelip gidiyordu evlerine.

Dost çevrelerine ilişkin olarak karı koca ve kızları aynı görüşteydiler; duvarlarında Japon porselenleri asılı salonlarına derbeder üst başlarıyla paldır küldür dalan, aşırı sevgi gösterilerinde bulunan dost ve akrabalara karşı, bu konuda ağız birliği etmeseler de ortak bir tavır alarak hepsini kendilerinden uzaklaştırmışlardı. Bu giyim kuşamları özensiz, pasaklı dost ve akraba topluluğu kısa süre sonra Golovin'lerden ayaklarını kesti ve ailenin çevresinde yalnızca sosyetik dostları kaldı. Gençler Lizanka'ya kur yapıyordu ve Petrişçev de bunların arasındaydı. Dmitri İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve tek mirasçısı olan genç adam sorgu yargıcıydı. Hatta konu İvan İlyiç'le Praskovya Fyodorovna arasında da gündeme gelmiş ve karı koca, gençleri bir troyka gezisine çıkarmak mı, yoksa evde bir temsil düzenlemek mi daha iyi olur diye tartışmışlardı. İşte böyle yaşıyorlardı. Hayat sert iniş çıkışlar göstermeden akıp gidiyordu ve her şey yolundaydı.

IV

Herkesin sağlığı yerindeydi. Elbette İvan İlyiç'in zaman zaman ağzında garip bir tat, sol böğründe de bir tuhaflık hissetmesi sayılmazsa, ama bunlara da hastalık denemezdi herhalde!

Ne var ki bu tuhaflık giderek kendini daha çok hissettirmeye başladı ve henüz tam olarak ağrı denemese de, karnın sol yanında sürekli bir ağırlık hissiyle birlikte insanın keyfini kaçıran, can sıkıcı bir şeye dönüştü. Bu keyifsizlik her gün biraz daha büyüyerek Golovin ailesinde nicedir alışılmış bir yaşam biçimine dönüşen zarif, hoş, kibar yaşamın tadını kaçırmaya başladı. Karı koca kavgaları sıklaştı, çok geçmeden de hayatlarındaki bütün hoşluk, zarafet yok olup gitti, geriye bir tek kibarlık kaldı. Karı kocanın nadiren de olsa yakınlık kurabildiği ve sessizliğin egemen olduğu adacıklar yeniden ortaya çıktı; bunların dışında sürekli gergin, kavgalıydı ortam.

Praskovya Fyodorovna kocasının zor bir adam olduğunu söylerken hiç haksız sayılmazdı artık. Ancak kendisi gibi iyi yürekli birinin kocasının huysuzluklarını yirmi yıl boyunca çekebileceğini söylerken huyu gereği belki biraz abartıyordu, ama artık kavgaları hep İvan İlyiç'in başlattığı da bir gerçekti. İvan İlyiç dırdır etmeye hemen her zaman yemek sırasında, tam çorba içerken başlardı. Ya yemek takımla-

rından birinin başına bir şey geldiğini fark eder, ya yemeği beğenmez, ya oğlunun dirseklerini masaya dayamasını ya da kızının saç tuvaletini bahane ederdi. Bunların hepsi için de Praskovya Fyodorovna'yı suçlardı. Praskovya Fyodorovna önceleri buna karşı koydu ve birtakım tatsız sözlerle kocasına çıkıştı, ama İvan İlyiç bu çıkışlara bir iki kez öyle korkunç tepkiler gösterdi ki, Praskovya Fyodorovna bunun yemekten kaynaklanan hastalıklı bir durum olduğunu anladı ve kendini tuttu: Artık hiçbir şey söylemiyor, yemeğini sessizce bitirip hemen sofradan kalkıyordu. Praskovya Fyodorovna uysallığını büyük bir erdem olarak görüyordu. Kocasının kötü huylu, çekilmez biri olduğuna ve ona hayatı zehrettiğine karar verdikten sonra kendine acımaya başladı. Kendine acıdıkça, kocasından daha çok nefret etti. Keşke ölse diye geçiriyordu bazen içinden, ama maaşları kesileceği için bunun olmasını istemezdi. İvan İlyiç'in ölümünün bile onu kurtaramayacağını anlaması, kocasına duyduğu kini büsbütün artırıyor, onu kahrediyordu. Praskovya Fyodorovna kocasına öfkesini her ne kadar gizlese de, onun bu bastırılmış gerginliği İvan İlyiç'in öfkesini tırmandırıyordu.

Açıkça haksız olduğu bir kavgadan sonra İvan İlyiç de bu sıralar aşırı sinirli ve gergin olduğunu kabul etti; ancak bu durum hastalığından kaynaklanıyordu. Praskovya Fyodorovna da hasta olduğunu düşünüyorsa tedavi olması gerektiğini söyleyerek ondan ünlü bir hekime görünmesini istedi.

İvan İlyiç ünlü hekime gitti. Her şey tam beklediği gibiydi, her zaman nasılsa öyle: Bekleme faslı, İvan İlyiç'in kendisinin mahkemedeki hallerinden çok iyi bildiği o yapmacıklı ciddiyet, azametli doktor havaları... tık tık vurmalar... dinlemeler... hepsinin ne olduğu önceden belli ve herhalde gereksiz yanıtlar için sorulan gereksiz sorular... burnundan kıl aldırmaz büyük adam havaları: Bizim için kapımızı çalanın kim olduğu hiç önemli değildir, biz işimizin gereği neyse onu

yaparız, kim olursa olsun herkese aynı şekilde davranırız, uygulamamız kişilere göre değişmez! Her şey mahkemedeki gibiydi. Mahkemede yargılananlara o nasıl davranıyorsa, ünlü hekim de ona öyle davranıyordu.

Doktor özetle şöyle bir şeyler söyledi: Şu, şu ve şu belirtiler, sizde filanca ve filanca rahatsızlığın bulunduğunu gösteriyor, ama yapılacak filanca ve filanca tahliller bu bulguyu doğrulamazsa, o zaman sizde filanca ve filancaya benzer bir durum düşünebiliriz ki, o zaman da... vs. vs. İvan İlyiç için önemli olan tek şey, durumunun tehlikeli olup olmadığıydı. Doktorsa yersiz bulduğu gibi ciddiye bile almıyordu bu soruyu. Ona göre değerlendirilmesi gereken durumlar şunlardı: Böbrek kayması, kronik gastrit ve körbağırsak komplikasyonu. İvan İlyiç'in yaşamını tehdit eden bir şey yoktu, büyük olasılıkla ya böbrek kayması ya da körbağırsak komplikasyonlarından biri söz konusuydu. Doktor bu ikilemi İvan İlyiç'in önünde harika bir şekilde çözüme kavuşturarak körbağırsak komplikasyonundan yana tavır aldı; o arada yapılacak idrar tahlilinin hastalıkla ilgili yeni veriler sunabileceğini, o zaman her şeyin yeniden değerlendirileceğini söyledi. Bütün bunlar İvan İlyiç'in mahkemede yargılananlara karşı bugüne dek binlerce kez büyük bir başarıyla sergilediği tavırlarının tıpatıp aynısıydı. Doktor da yargılanana gözlüklerinin üzerinden zafer kazanmış bir edayla, hatta neşeyle bakarak karar özetini aynı parlaklıkla dile getirdi. Doktorun karar özetinden İvan İlyiç'in çıkardığı sonuç şu oldu: Durumu kötüydü ve onun durumunun kötü olması doktorun da, başka herhangi birinin de umurunda değildi, çünkü durumu kötü olan oydu. İvan İlyiç'e çok dokundu bu, kendine dehşetli acıdı ve böylesine önemli bir konuda kayıtsızlık, vurdumduymazlık içinde olan doktora karşı yüreği öfkeyle doldu.

Ama hiçbir şey söylemeden kalkıp vizite ücretini masaya bıraktı ve iç geçirerek şöyle dedi:

— Herhalde biz hastaların sorularını, çoğu zaman yersiz buluyorsunuzdur. Aslında benim tek öğrenmek istediğim, hastalığımın tehlikeli olup olmadığı?..

Doktor, "Burada yargılanışınızla ilgili çerçevenin dışına taşan sorular soracak olursanız, duruşma salonundan çıkarılmanızı istemek zorunda kalacağım," der gibi gözlüğünün üzerinden sertçe ona baktı.

— Bilmeniz gerekenleri, bilmenizin uygun olacağını düşündüğüm şeyleri az önce söyledim size, –dedi.– Bundan sonrasını tahliller belirleyecek.

Sonra başını hafifçe eğerek İvan İlyiç'i selamladı.

İvan İlyiç ağır ağır dışarı çıktı, alabildiğine üzgün, bezgin vaziyette kızağına binip eve gitti. "Durumum çok mu ağır, yoksa henüz bir tehlike söz konusu değil mi?" sorusuna doktorun verdiği yanıttan bir sonuç çıkarabilmek için, cevabı gündelik dile çevirip üzerinde bir kez daha düşündü: Vardığı sonuç durumunun kötü olduğuydu. İvan İlyiç'e yolda her şey hüzünlü göründü. Arabacılar, evler hüzünlüydü, gelip geçenler, dükkânlar hüzünlüydü. Bu ağır, küt, bir an bile dinmeden sürekli zonklayan acı, doktorun belirsiz, bulanık sözleriyle çok daha ciddi bir nitelik kazanmıştı. İvan İlyiç yeni ve çok daha ağır bir duyguyla kulak kesilmişti acısına.

Eve gelince olup bitenleri karısına anlattı. Karısı onu dinlerken, hikâyenin orta yerinde başında şapkasıyla kızı girdi içeri: Besbelli ana kız bir yere gitmeye hazırlanıyorlardı. Kızı bu sıkıcı hikâyeyi dinlemek için istemeye istemeye biraz oturdu, ama dayanamayıp kalktı. Karısı da onu sonuna kadar dinleme sabrını gösteremedi.

— Neyse, anlattıkların beni sevindirdi, –dedi karısı.– Bundan böyle dikkatli olmalı, ilaçlarını özenle almalısın. Reçeteni ver de Gerasim'i eczaneye yollayayım.

Sonra giyinmek için odasına gitti.

Karısı oradayken soluğunu tutan İvan İlyiç, onun çıkmasıyla derin derin iç geçirdi.

— Ne olacak canım, belki de gerçekten hiç önemli bir durum yoktur... –diye mırıldandı kendi kendine.

Doktorun verdiği ilaçları içmeye, ne söylediyse yerine getirmeye başladı, ama idrar tahlilinden sonra ilaçlar da, öneriler de değişti... Ne var ki tahlilde ve tahlil sonuçlarına göre belirlenen tedavide galiba bir karışıklık olmuştu. Doktora ise bir türlü ulaşılamıyordu. Ya bir şeyi unutmuştu doktor, ya yalan söylüyordu, ya da ondan bir şeyler gizliyordu.

Yine de İvan İlyiç doktorun kendisinden bütün istediklerini yerine getirdi ve ilk günlerde hep bununla avundu.

Doktor ziyaretinden sonra sağlığını koruma ve ilaç alma konusunda söylenenleri sektirmeden uyguladı; sürekli olarak kendini dinledi, acılarına, bedeninden gelen uyarılara kulak verdi. Giderek insanoğlunun çektiği acılar, hastalıklar ve genel olarak insan sağlığı İvan İlyiç'in başlıca ilgi alanı oldu. Onun yanında birtakım hastalardan, iyileşemeyip ölenlerden ya da hastalık atlatan birilerinden söz edilecek oldu mu, özellikle de kendisininkine benzeyen bir hastalık söz konusuysa, heyecanını gizlemeye çalışarak kulak kesiliyor, sorular sorup öğrendiklerini kendi durumuyla karşılaştırıyordu.

Ağrısı azalmıyordu, ama İvan İlyiç kendini daha iyi olduğunu düşünmeye zorluyordu. Herhangi bir nedenle heyecanlanmadığı sürece kendini aldatabiliyordu da. Ama karısıyla yaşadığı bir tatsızlık, dairedeki bir başarısızlık ya da vintte kötü gelen bir kâğıt, bir anda hastalığının bütün acılarını hep birden duymasına neden oluyordu. Önceleri, kötü bir dönem, ama atlatırım, nasılsa iyi bir kâğıt gelir umuduyla bütün bu tersliklerin düzeleceğini düşünürdü. Ama artık her başarısızlık onu umutsuzluğa düşürüyordu. "İlaçlar işe yaramış, tam iyileşmeye başlamıştım ki, şu başıma gelene bak!" diyordu kendi kendine. Karşı karşıya kaldığı tatsızlığa ya da bunun sebebi olarak gördüğü insanlara karşı içi öfkeyle doluyor, duyduğu öfkenin onu mahvettiğini görme-

sine karşın kendine engel olamıyordu. Aslında olaylar ve insanlar karşısında kapıldığı öfkenin hastalığını artırdığını anlaması, bu yüzden de tüm bu tatsızlıklardan, tersliklerden uzak durması gerekirdi, ama o tam tersi bir çıkarsamada bulunuyordu: Huzura, sessizliğe ihtiyacı olduğunu söyleyip bunları bozan her şeyin üzerine üzerine gidiyor, sonuçta büsbütün sinirleniyordu. Okuduğu tıp kitapları ve doktorlara danışmaları da durumunu kötüleştiren bir başka etkendi. Durumundaki kötüleşme öyle bir dengeye kavuşmuştu ki, geçen günleri karşılaştırırken hastalığı açısından pek bir şey değişmediğini görerek kendini aldatabiliyordu. Ama gidip doktorlara danıştığında durumu, hem de büyük bir hızla kötüye gidiyormuş gibi geliyordu ona. Buna karşın doktorlara danışmaktan vazgeçmiyordu.

Sonraki ay bir başka ünlü doktora gitti: İkinci ünlü doktor da ilk doktorun sözlerini yinelemekle birlikte, olayı ele alışı daha değişik oldu. İkinci ünlü doktora gidişiyle İvan İlyiç'in kuşku ve korkuları daha da artmıştı. Bir arkadaşının arkadaşı –çok iyi bir doktor– hastalığına bambaşka bir tanı koydu, üstelik iyileşeceğini söylemesine karşın, çeşitli soru ve varsayımlarıyla kafasını büsbütün karıştırdığı gibi kuşkularını da artırdı. Gittiği bir homeopat da bambaşka bir tanı koydu hastalığına ve bir ilaç verdi. İvan İlyiç herkesten gizli bir hafta kullandı bu ilacı. Ama bir hafta sonra hiçbir iyileşme hissetmediği için önceki tedaviye de, şimdikine de duyduğu bütün güveni kaybetti ve eskisinden de büyük bir moral çöküntüye uğradı. Tanıdık bir kadın ikonaların iyileştirici etkisinden söz etti. İvan İlyiç konuşmaları büyük bir dikkatle dinlerken yakaladı kendini; ikonaların iyileştirici etkisi olabileceğine inanmıştı. Bu onu korkuttu. "Ne yani zihinsel olarak böylesine perişan bir durumda mıyım? Saçmalık bu!" diye söylendi kendi kendine. "Bu kadar işkilli olmak doğru değil, tek bir doktor seçip, onun dediklerini tam bir disiplinle yerine getirmek gerek. Ben de öyle yapaca-

ğım. Yeter artık. Yaza kadar hiçbir şey düşünmeden istenen her şeyi yapacağım. Sonrasını o zaman düşünürüz. Bundan böyle kuşkulanmak yok!" Bunu söylemek kolaydı elbette, ama uygulamak mümkün görünmüyordu. Böğründeki ağrı canına okumaya devam ediyordu, üstelik hem artmış gibiydi, hem de sürekli bir hal almıştı. Ayrıca ağzının tadı da bir tuhaf olmuştu, sanki iğrenç bir şekilde kokuyordu ağzı; iştahı da, gücü de sürekli azalıyor gibiydi. Kendini aldatmanın âlemi yoktu: Yeni ve korkunç bir şeyler oluyordu vücuduna, hem de İvan İlyiç'in hayatında hiç görmediği ölçüde önemli şeyler. Bunu bir tek o fark ediyordu, çevresindekiler ya hiçbir şey anlamıyor ya da anlamak istemiyorlardı; dünyada değişen bir şey yoktu onlara göre, her şey eskiden nasılsa yine öyleydi. İvan İlyiç'e en çok dokunan da buydu. Ev halkının –özellikle de ziyaretten ziyarete koşan karısıyla kızının– hiçbir şeyin farkında olmadığını anlamıştı İvan İlyiç; tek sıkıntıları, onun neşesiz ve mızmız halleriydi... sanki bunun sorumlusu oymuş gibi! Her ne kadar gizlemeye çalışsalar da, onu ayakbağı olarak gördüklerinin farkındaydı İvan İlyiç. Özellikle de karısı hastalığına karşı belli bir tavır geliştirmişti ve İvan İlyiç ne yaparsa yapsın bu tavrını hiç değiştirmiyordu. Örneğin eş dost toplantılarında şöyle şeyler söylerdi:

— Sağ olsun bizim İvan İlyiç öyle herkes gibi verilen tedaviyi harfiyen uygulayayım demez. Bugün damlasını alır, yemeğini güzelce yer, istenen her şeyi tam istendiği gibi yerine getirir, yarın bir bakarsınız, ben de fark etmemişsem eğer, ilacını içmeyi unutmuş, mersin balığını silip süpürmüş (oysa yasak) ya da vint masasında sabahlamış!

— Ne zaman oldu bu? –derdi İvan İlyiç canı sıkkın.– Sadece bir kere, o da Pyotr İvanoviç'lerdeyken.

— Peki dün? Şebekler'deyken?

— Nasıl olsa ağrıdan uyuyamayacaktım...

— Olsun! Ayrıca bilmelisin ki, böyle gidersen iyileşemezsin, bizi de üzer durursun.

İvan İlyiç'in hastalığıyla ilgili olarak sağda soldaki bu konuşmalarıyla Praskovya İvanovna'nın hem başkalarına, hem de kocasına anlatmak istediği, bu hastalığın tek sorumlusunun İvan İlyiç olduğu ve hastalığını karısına yeni bir zulüm yolu olarak gördüğüydü. İvan İlyiç karısının elinde olmadan böyle bir davranış sergilediğini düşünse de, bu düşünce onu hiç teselli etmiyordu.

Mahkemede de kendisine tuhaf davranıyorlarmış gibi geliyordu İvan İlyiç'e. Ona sanki yakında yeri boşalacak biriymiş gibi bakıyorlardı. Başına sürekli yeni dertler açarak karşı konulmaz bir biçimde onu meçhul bir yerlere doğru sürükleyip götüren korkunç bir derde tutulmuş olması alay edilecek bir şeymiş gibi arkadaşları onun korkularıyla, kuruntularıyla tatlı tatlı dalga geçiyorlardı. En çok sinir olduğu da neşeli, şen şakrak, *comme il faut* havalarıyla ona on yıl önceki halini hatırlatan Şvartz'tı.

Bir gün arkadaşları geldi, vint için herkes masaya oturdu. Yeni bir deste açıp kâğıtları dağıttılar. Rastlantı işte: Yedi karo birden açıldı. Oyundaki eşi, "Kozsuz" diyerek iki karo aldı. Daha ne olsundu? Oyun dediğin böyle olurdu: Keyifli, heyecanlı. İvan İlyiç birden içini oyan korkunç ağrıyı, ağzındaki kötü tadı hissetti ve böyle bir durumda oyun için sevinebilmesini tuhaf buldu.

Oyundaki eşi Mihail Mihayloviç'i izlemeye başladı: onun kâğıtları enerjik bir havayla masaya vurmasını, kırabileceği bir kâğıdı kırmayıp büyük bir incelikle bu zevki ona bırakmasını ve kâğıdını atarken uzanıp zahmet çekmesin diye kâğıtları onun önüne doğru itmesini izledi: "Ne yani, benim kolumu ileri uzatabilecek gücümün bile olmadığını mı düşünüyor?" diye aklından geçirdi İvan İlyiç, o arada kozuyla kâğıt kırmayı unuttuğu için ortağıyla birlikte oyunu kaybetmelerine sebep olmasına canı sıkılarak. En korkuncu da Mihail Mihayloviç'in onun bu yanlışına çok canı sıkıldığı

halde umursamaz görünmesiydi. Neden böyle davrandığını düşünmekse en korkuncuydu.

Onun iyi olmadığını görüp hepsi birden: "Yorulduysanız oyunu burada bırakabiliriz," dediler. "Dinlenin biraz." Dinlenmek mi? Hayır! Hiç yorulmamıştı. O eli bitirdiler. Herkesin yüzü asıktı, kimse konuşmuyordu. İvan İlyiç bu tatsızlığa kendisinin neden olduğunu hissediyor, ama ağır havayı dağıtamıyordu. Arkadaşları yemeklerini yedikten sonra evlerine dağıldı. İvan İlyiç, kendi hayatını mahvettiği gibi başkalarının hayatlarını da zehirlediği düşüncesiyle yalnız kaldı. Üstelik bu zehir azalmak şöyle dursun gitgide tüm varlığını ele geçiriyordu.

Bu ağır düşüncenin acısı yetmezmiş gibi duyduğu onca bedensel acı ve korkuyla yatağına girip uyuması gerekiyordu, ama ağrılar yüzünden çoğu kez bütün gece gözünü kırpmıyordu. Oysa sabah yine kalkıp giyinmesi, mahkemeye gitmesi, konuşması, yazması gerekliydi. Mahkemeye gitmeyeyim dese, her biri dayanılmaz acılarla geçen saatleri, yirmi dört saati evde geçirmesi gerekiyordu. Ölümün kıyısında, onu anlayacak, ona acıyacak hiç kimse olmadan böyle tek başına yaşayacaktı.

V

Böyle iki ay geçti. Yeni yıldan hemen önce kayınbiraderi çiftliğinden kente, onlara geldi. İvan İlyiç mahkemedeydi. Praskovya Fyodorovna alışverişe çıkmıştı. İvan İlyiç çalışma odasına girdi ve kayınbiraderiyle burun buruna geldi: Sağlıklı, canlı hareketlerle bavulunu açıyordu. Onun ayak seslerini duyunca kayınbiraderi başını kaldırdı ve bir saniye kadar sessizce onun yüzüne baktı. İvan İlyiç'e de bu kadarı yetti. Müthiş şaşırmış da içinde yükselen hayret çığlığını tutmuş gibiydi kayınbiraderi. Her şeyi açıklıyordu bu hali.

— Ne var, değişmiş miyim?

— Var bir değişiklik ama...

İvan İlyiç sözü sürekli nasıl göründüğüne getirmeye çalıştıysa da kayınbiraderi bu konuya girmekten hep kaçtı. Praskovya Fyodorovna eve dönünce de hemen onun yanına gitti. İvan İlyiç odasına kapanıp aynanın karşısına geçti, önden, yandan kendini incelemeye başladı. Karısıyla olan resimlerini alıp aynadaki kendisiyle karşılaştırdı. Fark muazzamdı. Gömleğinin kolunu dirseğine kadar sıvayıp baktı, sonra indirdi. Oturdu. Yüzü karardıkça karardı.

"Olamaz, olamaz!" dedi kendi kendine, kalkıp masaya gitti, bir dosya açtı, okumaya çalıştı ama yapamadı. Salona geçti. Konuk odasının kapısı kapalıydı. Ayaklarının ucuna basarak kapıya yaklaştı, içeriyi dinlemeye başladı.

— Abartıyorsun, –diyordu Praskovya Fyodorovna.

— Hiç de abartmıyorum! Adam ölmüş, senin haberin yok. Gözlerine bakmadın mı? Işık yok gözlerinde. Doktorlar ne diyor?

— Kimse bir şey bilmiyor. Nikolayev (bu öbür doktordu) bir şeyler söyledi, ama şimdi aklımda değil... Leşçetitskiy (bu da ünlü doktordu) ise tam tersini söyledi.

İvan İlyiç kapıdan uzaklaştı. Odasına gitti, uzandı ve düşünmeye başladı: "Evet, böbrek... böbrek kayması bu!" Böbreğinin yerinden nasıl kaydığına ilişkin doktorun dediklerini anımsadı ve hayal gücüyle kayan böbreğini yakalamaya, yerinde tutmaya çalıştı. Bu kadarcık bir şeymiş gibi geldi ona bütün iş. "En iyisi ben Pyotr İvanoviç'e gideyim." Doktorun dostu olan arkadaşıydı Pyotr İvanoviç. Çıngırağı çaldı, arabanın hazırlanmasını emretti, gitmek için hazırlanmaya başladı.

— Nereye Jean? –diye sordu karısı, yüzünde derin bir acı ifadesi ve onda pek görülmeyen yufka yüreklilikle.

Bu alışılmadık yufka yüreklilik sinirine dokundu İvan İlyiç'in.

— Pyotr İvanoviç'e gidiyorum, –dedi asık yüzle.

Doktorla dostluğu olan arkadaşına gitti. Doktora birlikte gittiler. Enine boyuna konuştu İvan İlyiç doktorla.

Bedeninde olup bitenleri İvan İlyiç'e tüm anatomik ve fizyolojik ayrıntılarıyla anlattı doktor, böylece İvan İlyiç durumu bütünüyle kavradı.

Körbağırsağında ufacık bir şey vardı. Düzeltilebilir bir aksaklıktı bu. Bir organının enerjisi artırılarak daha güçlü çalışması sağlanırken, öbürünün çalışması yavaşlatılıyor, böylece emilim gerçekleşiyor ve hastalık önlenmiş oluyordu. Yemeğe biraz geç kaldı. Sofrada herkese neşeyle bir şeyler söyledi, uzunca bir süre çalışma odasına gidip çalışmak gelmedi içinden. Sonunda çalışma odasının yolunu tuttu, masasına oturdu ve hemen çalışmaya başladı. Dava dosyalarını incelerken, bu iş bitince ele alması gereken, ha-

yati derecede önemli, ertelenmiş bir işi olduğu düşüncesi hep kafasının bir köşesinde duruyordu. İşini bitirince bu çok önemli, ertelenmiş işin körbağırsak sorunu olduğunu anımsadı, ama yine de bu konuyu ele alacak yerde salona çay içmeye gitti. Konuklarla doluydu salon, konuşuyor, piyano çalıyor, şarkı söylüyorlardı; kızları için damat adayı olarak gönüllerinden geçirdikleri sorgu yargıcı da oradaydı. Praskovya Fyodorovna'nın dediğine göre o akşam İvan İlyiç her zamankinden çok daha neşeliydi, ama sürekli ertelediği çok önemli bir körbağırsak sorunu olduğu İvan İlyiç'in bir an bile aklından çıkmadı. Saat on bir gibi konuklardan izin alıp odasına çekildi. Hastalandığından bu yana çalışma odasının yanındaki küçük odada yatıyordu. Odasına çekildi, soyundu, yatakta okumak için Zola'nın bir romanını aldı; ama okumuyor, düşünüyordu. Hayalinde körbağırsağındaki aksaklığı düzeltti; organ tam gerektiği gibi çalışmaya başladı. Emilme, kasılma, her şey normaldi artık. "Yapılacak tek şey doğaya yardım etmek," dedi kendi kendine. İlacını almadığı geldi aklına, yattığı yerde doğrulup ilacını içti, ilacın yararlı etkisini ve ağrıyı yok edişini hissetmek için sırtüstü uzanıp kendini dinlemeye başladı. "Evet, ilaçları düzenli almaya dikkat etmeliyim ve sağlığa zararlı her şeyden uzak durmalıyım; şu anda kendimi daha iyi hissediyorum, hatta epey iyi hissediyorum." Eliyle böğrünü yokladı. Dokununca acımıyordu. "Hiçbir şey duymuyorum, öncesine göre çok daha iyiyim." Mumu söndürüp yan yattı. Körbağırsak düzeliyor işte, emilim başladı... Birden o eski, inatçı acıyı hissetti derinlerinde. Ağzında da yine o iğrenç tat vardı. Yüreği kabardı, zihni karıştı. "Tanrım, Tanrım! Yine, yine başladı! Hiç bitmeyecek bu!" Birden bambaşka bir açıdan görmeye başladı her şeyi. "Körbağırsakmış, böbrekmiş... bunlarla hiç ilgisi yok! Yaşam ve... ölüm! İşte o kadar! Yaşıyordum... bir yaşamım vardı, ama şimdi usulca elimden kayıyor ve ben onu tuta-

mıyorum. Evet. Ne diye kendimi aldatayım? Benden başka herkes bilmiyor mu ölmekte olduğumu sanki... Bu hafta mı, gelecek hafta mı; bugün mü yarın mı? Sorun bundan ibaret! Belki de bugün, şimdi! Az önce aydınlıktı ortalık, şu anda karanlık. Şimdi buradayım, az sonra orada olacağım. İyi de orası neresi?" Bir anda buz gibi oldu, soluğu kesildi. Yalnız kalbinin atışını duyuyordu.

"Ben yok olduğumda ne olacak? Hiçbir şey! Yok olduğumda nerede olacağım? Sakın ölüm dedikleri? Olmaz öyle şey, istemiyorum!" Yerinden fırladı, mumu yakmak için titreyen elleriyle çevreyi yoklarken şamdanı mumuyla birlikte devirdi ve bunun üzerine gerisingeri kendini yatağa atıp başını yastığa gömdü. Gözleri açık, bakışları karanlığa dikili, "Niçin?" diye sordu kendi kendine. "Aman ne fark eder ki? Ölüm! Evet, ölüm! Hiçbiri bilmiyor, bilmek de istemiyor, acımıyor bile. Vur patlasın çal oynasın! (Kapının ardından gelen uzak ezgilere, şen şakrak seslere kulak verdi.) Umurlarında değil, oysa onlar da ölecek. Ne aptalca. Önce ben öleceğim, onlar daha sonra, ama onların da başına aynı şey gelecek. Oysa onlar gülüp eğleniyor. Aşağılık yaratıklar!" Öfkesinden neredeyse tıkanacaktı. Dayanamıyor, soluk alamıyordu. Herkesin bu kahredici korkuyu sürekli yaşamaya mahkûm olması mümkün değildi.

Yerinden kalktı. "Hiç doğru değil bu yaptığım. Sakinleşmeli, her şeyi baştan bir kez daha düşünmeliyim." Düşünmeye başladı. "Evet, hastalığın başlangıcına gitmeli. Düşüp Belimi çarpmıştım, ama öyle olumsuz bir şey olmadı, o gün de ertesi gün de iyiydim. Derken hafiften bir sızı başladı ve giderek arttı, sonra doktor, sonra bezginlik, keder ve sonra yeniden doktor. Böylece adım adım yok oluşun kıyısına geldim. Bedenim âdeta süzüldü. Gücüm tükendi. Gözlerimde ışık kalmadı. Tam kıyısındayım artık uçurumun. Ölüm kapıda beklerken, ben bağırsaklarımın derdindeyim. Nasıl etsem de bağırsaklarımın çalışmasını düzeltsem diye düşü-

nüyorum. Oysa ölüm gelip kapıma dayanmış. Peki, gelen gerçekten ölüm mü?" Yine korkunun pençesine düştü; tıkanır gibi oldu. Eğildi, kibrit aramaya başladı. Dirseğini komodine dayadı. Komodin yere rahatça eğilmesine engel oluyor, dirseğini de acıtıyordu. Buna dehşetli öfkelendi, o öfkeyle dirseğini biraz daha kuvvetle bastırınca komodin devrildi. Soluk soluğa ve büyük bir umutsuzluk içinde kendini yatağa bırakıverdi; ölümü bekler gibi... sırtüstü.

O sırada konuklar gitmek için ayaklanmıştı, Praskovya Fyodorovna da onları uğurluyordu; gürültüyü duyup içeri girdi:

— Bir şey mi oldu?

— Yok bir şey. Kazara komodin devrildi.

Gidip bir mum getirdi Praskovya Fyodorovna. İvan İlyiç yatağında yatıyor, birkaç kilometre koşmuş gibi ağır, derin soluklar alıp vererek kımıltısız gözlerle karısına bakıyordu.

— Neyin var Jean?

— Yok bir şey. De... vir... dim.

"Niye açıklama yapıyorum ki, sanki anlayacak!" diye geçirdi içinden.

Gerçekten de bir şey anlamamıştı Praskovya Fyodorovna. Kalkıp kocası için mumu yaktı ve hemen dışarı çıktı: Konuğunu uğurlaması gerekiyordu.

Döndüğünde kocasını bıraktığı gibi buldu: Gözlerini tavana dikmiş, sırtüstü yatıyordu.

— Neyin var? Kendini kötü mü hissediyorsun yoksa?

— Evet.

Praskovya Fyodorovna başını salladı, yatağa, onun yanına oturdu.

— Jean... Leşçetitskiy'i eve çağırsak mı acaba?

Ünlü doktorun çağrılmasından, yani yüklüce bir paranın gözden çıkarılmasından söz ediyordu.

İvan İlyiç acıyla gülümsedi:

— İstemez...

Karısı biraz daha oturdu, sonra eğilip onu alnından öptü.

Karısı öperken İvan İlyiç tüm varlığıyla ondan nefret ediyor, kadını itmemek için kendini güç tutuyordu.

— Gidiyorum. İyi uykular.

— Peki.

VI

İvan İlyiç ağır ağır ölmekte olduğunu görüyor, kahroluyordu.

Tüm varlığıyla biliyordu bunu. Ne var ki buna bir türlü alışamadığı gibi, bu gerçeği anlayamıyordu da.

Kiesewetter'in *Mantık* kitabındaki "Gaius insandır, insanlar ölümlüdür, o zaman Gaius da ölümlüdür" şeklindeki tasım örneği[14] ona ömrü boyunca doğru gelmişti, ama hep Gaius bağlamında; kendisiyle hiç ilintisi olmadan. Evet Gaius insandı, ama sıradan bir insandı, o bakımdan da bu önerme onun için tümüyle doğruydu; ne var ki İvan İlyiç Gaius değildi, sıradan bir insan da değildi; o her zaman herkesten farklı, özel bir varlık olagelmişti. O Vanya'ydı, çocukluğu, ergenliği ve gençliği anne babasıyla, kardeşleri Mitya ve Volodya'yla, oyuncaklarıyla, arabacıları ve dadısıyla, sonra Katenka'yla ve daha nice sevinçlerle, hüzünlerle geçmişti. Hiç Gaius, Vanya'nın üzeri deri şeritli sevgili topunun kokusunu bilebilir miydi? Gaius hiç annesinin elini Vanya gibi öpebilir miydi? Gaius'un annesinin elbisesinden de, Vanya'nın annesinin ipek elbisesi gibi hışırtılar yükselir miydi? Hukuk okulunda börek yüzünden başkaldıran kim-

14 Johann Gottfried Kiesewetter (1766-1819): Kantçı Alman filozofu; pek çok kitabının yanı sıra yazdığı mantık kitabı da Rusça'ya çevrilerek okullarda ders kitabı olarak okutuldu. Bu kitaptaki "*Gaius (Julius Sezar) insandır, insanlar ölümlüdür, öyleyse Gaius da ölümlüdür*" tasım örneğinden söz ediliyor (ç.n.)

di, Gaius mu, Vanya mı? Peki Gaius hiç onun kadar âşık olmuş muydu? Hadi Gaius da onun gibi bir duruşma yönetsindi bakalım!

Gaius hiç kuşkusuz ölümlüydü, bu yüzden ölmesi son derece doğal, ama benim ölmem, Vanya'nın, İvan İlyiç'in ölmesi... bütün o duygularım, düşüncelerimle ben bambaşkayım! Benim ölmem olacak şey değil! Tek kelimeyle korkunç bir şey bu!

Duyguları böyleydi işte.

"Ben de Gaius gibi ölecek olsaydım bunu bilirdim, iç sesim bunu bana önceden haber verirdi," dedi kendi kendine. "Ama böyle bir şey olmadı. Ben de, arkadaşlarım da bunun Gaius'daki gibi olmayacağını biliyorduk. Ama şimdi şu olanlara bak! Yo, olamaz! Olamaz, ama oluyor işte. İyi de, nasıl oluyor? Nasıl anlamalı bunu?"

Olup biteni bir türlü anlayamıyor, sahte, yanlış, hastalıklı bir düşünceymiş gibi ölüm düşüncesini zihninden uzaklaştırmak, yerine doğru, sağlıklı düşünceler geçirmek istiyordu. Ne var ki bu düşünce, artık düşünce gibi de değil, bir gerçeklik gibi gelip yeniden karşısına dikiliyordu.

Tutunacak bir nokta bulurum umuduyla bu düşüncenin yerine sırasıyla başka düşünceleri çağırıyordu. Geçmişte kafasından ölüm düşüncesini uzaklaştırdığını bildiği düşünce akışlarına yeniden dönmek istiyor, ama tuhaftır, ölüm düşüncesinin üzerini örten, onu uzaklaştıran, yok eden her ne varsa şimdi hiçbiri işlevini yerine getiremiyordu. İvan İlyiç zamanını hemen her zaman ölüm düşüncesini perdeleyen eski duygu ve düşünce dünyasını yeniden canlandırmakla geçiriyordu. Gün oluyor, "Kendimi işime vereyim, işim benim her şeyim!" diyor, kafasından tüm kuşkuları kovmuş olarak mahkemeye gidip arkadaşlarıyla konuşuyor, sonra eskisi gibi oradaki kalabalığa dalgın, düşünceli bakarak yerine geçiyor, cılız elleriyle meşe koltuğunun kollarına tutunarak yanındaki arkadaşına doğru eğiliyor, dava dosyasını

da önüne çekerek bir şeyler fısıldaşıyor, sonra birden başını kaldırıp arkasına yaslanarak belli açış sözleriyle duruşmayı başlatıyordu. Derken duruşmanın ortalarında, belindeki ağrı davada gelinen noktaya falan aldırmaksızın birdenbire kendi ısırıcı işini yapmaya başlıyordu. İvan İlyiç bir yandan kendini dinler, bir yandan da ağrı düşüncesini kafasından uzaklaştırmaya çalışırken ağrı hız kesmeden devam ediyor, sonra birden *O* çıkıp geliyor ve tam karşısına dikilip gözlerinin içine bakıyordu; eli ayağı buz kesen İvan İlyiç kendine bir kez daha "Yoksa şu dünyada tek gerçek *O* mu?" diye soruyordu. Arkadaşları ve astları, onun gibi işini iyi bilen, başarılı bir yargıcın ona yakışmayan beceriksizliklerle davayı karıştırmasını şaşkınlık ve kızgınlıkla izliyorlardı. Silkinip toparlanmaya çalışıyor, duruşmayı iyi kötü sonuçlandırıp, mahkeme işlerinin onu eskisi gibi kendinden uzaklaştırmak istediği şeyi ondan uzak tutmakta ve *Ondan* kurtulmasında bir işe yaramadığını fark etmenin ağır kederiyle evin yolunu tutuyordu. En kötüsü de *Onun* İvan İlyiç'i bir şey yapsın diye değil, sırf karşısına geçip *Onun* gözlerinin içine bakması ve böyle gözlerine baka baka, hiçbir şey yapmadan, acılar içinde kıvranması için kendine çekmesiydi.

Bu havadan kurtulmak için kendine oyalayıcı bir şeyler arayan İvan İlyiç bunları zaman zaman bulsa da, ancak bir süreliğine oyalanabiliyordu bunlarla, sonra hemen etkilerini yitiriyorlardı: *O* sanki her şeye hakimdi ve hiçbir şey *Onu* baskılamaya, *Onun* kendini göstermesine engel olamıyordu.

Bizzat dayayıp döşediği konuk odasına, hani şu perde için merdivenden düştüğü ve hastalığının bu düşüşle başladığını bildiği için, zehirli bir gülümsemeyle, uğruna bir yaşam verilmiş diye hatırladığı konuk odasına son zamanlarda her girişinde lake masanın bir yerinde bir çizik fark ediyordu. Bunun neden olabileceğini araştırırken, üzerinde bronz süslemeler bulunan aile albümünün bir yerindeki bronzun yukarı doğru kıvrılmış olduğunu gördü. Kendi elleriyle büyük

bir özenle düzenlediği bu pahalı albümü alıp baktı: Kıvrılmış sayfalar, yerlerine ters konmuş resimler... kızıyla arkadaşlarının özensizliklerine kızdı. Albümün kıvrılmış yerlerini büyük bir titizlikle düzeltti, bronzu eski haline getirdi.

Sonra aklına albümler ve onlarla ilgili tüm *établissement*'i[15] çiçeklerin olduğu köşeye kaldırmak geldi. Uşağı çağırdı. Karısıyla kızı düşüncesine şiddetle karşı çıktılar, tartıştılar, küstüler, ama yine de iyi oldu, en azından *Onu* unutmasını sağladı bu olay; artık *Onu* görmüyordu.

Bir gün bir eşyanın yerini değiştirirken karısı, "Sen bırak, uşaklar yapar, yine bir yerini inciteceksin," diye müdahale edince, birden *Onun* paravanın ardında görünüp yittiğini fark etti. Bir an için de olsa apaçık görmüştü *Onu*. Kaybolup gitmesini bekledi. Elinde olmadan böğrünü dinledi: Orada, her zamanki yerindeydi, her zamanki gibi ince ince sızlıyordu; tam bu anda İvan İlyiç *Onu* yeniden fark etti; çiçeklerin bulunduğu köşeden gözlerini dikmiş ona bakıyordu: "Ne yapmaya çalışıyorsun sen," der gibi.

"Şuracıkta, bir perde yüzünden, bir süngü saldırısına girmişim gibi hayatımı kaybettiğim gerçek mi? Olacak şey mi bu? Ne korkunç, ne anlamsız! Olacak şey değil, ama oldu!"

Odasına gidip yattı. Yine *Onunla* baş başaydı. *Ona* karşı hiçbir şey gelmiyordu elinden. Sadece gözlerini *Ona* dikip buz kesiyordu.

15 Gereçler. (Fr.) (ç.n.)

VII

Her şey adım adım ve hiç belli etmeden geliştiği için bu duruma nasıl gelindiğini söylemek pek mümkün değildi, ama hastalığının üçüncü ayında karısı, kızı, oğlu, hizmetçiler, bütün tanıdıklar, doktorlar ve en önemlisi de kendisi, artık tek sorunun onun ne zaman aralarından ayrılarak yakınlarına varlığıyla hayatı zindan etmeye son vereceği, böylelikle kendi acılarından da kurtulacağı olduğunu biliyorlardı.

Uykuları gitgide azaldığı için afyon vermeye başlamışlardı; bunu morfin iğneleri izledi. Ama hiçbiri derdine derman olmuyordu. Yarı uykulu bir haldeyken içinde ağır bir sıkıntı duyuyor, yeni ve değişik bir şeymiş gibi bu sıkıntı başlangıçta onda bir rahatlama sağlar gibi oluyorsa da, bir süre sonra bildiğimiz açık ağrılardan daha büyük eziyet veriyordu.

Doktorların talimatlarına uygun, özel yemekler yapılıyordu kendisine, ama o bunları her gün biraz daha tatsız, biraz daha iğrenç buluyordu. Âdeta işkenceye dönüşen tuvalet sorunu da özel bir düzenlemeyle çözülmüştü. Tam bir işkenceydi tuvalet: Pislik, mahrem yerlerinin açılması, koku ve tüm bunların bir başkasının gözü önünde olması!

Sorunların en tatsızı olan bu konuda İvan İlyiç'in tek avuntusu, temizliğiyle uşak Gerasim'in ilgilenmesiydi.

Gerasim kent yemekleriyle tombullaşmış, temiz yüzlü, canlı, gencecik bir köylüydü. Güler yüzü her zaman ışıl ışıldı. Üzerindeki tipik Rus köylü giysilerine varana dek her şe-

yiyle böylesine tertemiz, böylesine ışıltılı birinin bu kadar pis bir işle uğraşması İvan İlyiç'in canını sıkıyordu.

Bir gün lazımlıktan kalktı, ama pantolonunu çekecek gücü bulamadı ve kendini öylece oradaki koltuğa bırakıverdi; kasları belirgin bir şekilde ortaya çıkmış, cılız, çıplak bacaklarına baktı korkuyla.

Ayağındaki kalın çizmelerden etrafa hoş bir katran kokusuyla kış havasının tazeliğini, diriliğini yayarak hafif, ama tok adımlarla Gerasim girdi içeri. Üzerinde tertemiz keten bir önlük ve tertemiz bir basma gömlek vardı, gömleğin kolları sıvalıydı, çıplak kollarıysa genç ve güçlü. Herhalde ışıltılı yüzünden taşan yaşama sevincini görüp de çaresizliğine daha çok üzülmesin diye, İvan İlyiç'e hiç bakmadan lazımlığa doğru yürüdü.

— Gerasim, –diye seslendi İvan İlyiç cılız bir sesle.

Yanlış bir şey yaptım herhalde korkusuyla Gerasim ürpererek durdu, yeni yeni sakal çıkmaya başlayan diri, saf, genç yüzünü hastaya döndü.

— Buyurun efendim.

— Pis bir iş bu yaptığın. Kusura bakma evlat. Elimde değil işte.

— Ne demek efendim, –dedi Gerasim gözleri ışıl ışıl, bembeyaz genç dişlerini göstererek.– Hiçbir zahmeti yok. Hem siz hastasınız.

Sonra güçlü, becerikli elleriyle artık alıştığı işini yapıp bitirdi, hafif, uçar gibi adımlarıyla çıkıp gitti. Beş dakika sonra aynı hafif adımlarla geri geldi.

İvan İlyiç hâlâ kendini attığı koltuktaydı.

— Gerasim, –dedi uşak temizleyip yıkadığı lazımlığı yerine koyarken.– Lütfen gel, yardım et bana. –Gerasim yaklaşıp önünde durdu.– Kaldır beni. Tek başıma beceremiyorum. Dmitri'yi de dışarı yollamış bulundum...

Gerasim tıpkı yürüyüşü gibi hafif bir hareketle onu tutup kuş gibi kaldırdı, kucağında tutarak pantolonunu yukarı

çekti, tam hastayı koltuğuna geri bırakacakken İvan İlyiç kendisini ötedeki divana bırakmasını istedi. Gerasim hiç zorlanmadan ve kucağında onu hiç sıkıştırmadan, kuş gibi uçurup divana götürdü.

— Sağ ol. Elin ne kadar hafif! Bu işlerde üstüne yok...

Gerasim yine gülümseyip çıkmaya yeltendi. Ama İvan İlyiç onun yanında kendini öyle iyi hissediyordu ki, gitmesine engel oldu.

— Lütfen şuradaki sandalyeyi bacaklarımın altına sürer misin? Yok onu değil, ötekini. Bacaklarım yukarıdayken daha rahat ediyorum.

Gerasim çabucak sandalyeyi getirdi, bir yere çarpmadan, usulca yere bıraktı, hastanın bacaklarını üzerine uzattı. Bacakları kaldırılınca İvan İlyiç gerçekten kendini iyi hissetti.

— Bacaklarım böyle yukarıdayken çok rahat ediyorum, –dedi.– Şu yastığı da ayaklarımın altına koyar mısın?

Gerasim isteği de yerine getirdi. İvan İlyiç'in bacaklarını hafifçe kaldırdı sonra yine sandalyenin üzerine bıraktı. Bacaklarının bir an için yukarı kalkması çok iyi geldi İvan İlyiç'e. Yeniden sandalyeye bırakılmalarıyla o rahatlık kayboldu.

— Şu anda meşgul müsün Gerasim?

— Hayır efendim, –dedi Gerasim, beylerle nasıl konuşulacağını kentlilerden öğrenmişti.

— Yani yapman gereken bir iş yok şu anda?

— Pek bir iş yok ki zaten. Bugünkü işimi bitirdim, bir tek yarın için odun kırılacak.

— Öyleyse bacaklarımı kaldırıp biraz yukarıda tutabilir misin?

— Elbette tutarım.

Gerasim'in bacaklarını yukarı kaldırmasıyla ağrı kesilmiş gibi geldi İvan İlyiç'e.

— Odun ne olacak?

— Hiç merak etmeyin. Onu da hallederiz.

İvan İlyiç Gerasim'e yanına oturmasını, bacaklarını da öyle tutmasını emretti ve onunla konuşmaya başladı. Tuhaftır, Gerasim bacaklarını yukarıda tutarken kendini çok iyi hissetti.

O günden sonra arada bir Gerasim'i çağırarak bacaklarını onun omzuna uzatmaya başladı; Gerasim'le konuşmak hoşuna gidiyordu. Gerasim ise bundan hiç yüksünmediği gibi, görevini zevkle, istekle, İvan İlyiç'i duygulandıran bir sadelik ve iyi kalplilikle yerine getiriyordu. Başka insanların sağlığı, gücü, dinçliği, dirliği İvan İlyiç'in ağırına gider içerlemesine yol açardı. Bir tek Gerasim'in gücü, canlılığı, yaşam doluluğu sinirine dokunmamak bir yana, ona iyi geliyor, teselli veriyordu.

İvan İlyiç'i en çok yaralayan yalandı. Nedense herkesçe kabul gören bu yalana göre yalnızca bir hastalık söz konusuydu, öyle ölümcül bir durum yoktu ortada; hasta sakin bir şekilde tedavisini sürdürürse her şey harika olacaktı. Oysa o, ne yapılırsa yapılsın hiç de harika bir şey olmayacağını, tam tersine bu yolda yapılacak her şeyin ona daha büyük acılar çektirmekten ve ölümünü yaklaştırmaktan başka bir işe yaramayacağını biliyordu. Bu yalan onu kahrediyordu; kendisi dahil herkesin bildiği durumunun ne kadar ağır, ne kadar korkunç olduğu gerçeğini kabul etmemeleri ve onu da yalanlarına katmaya çalışmaları, hatta bu yalana katılmaya zorlamaları içini acıtıyordu. Ölümü arifesinde yapılan bütün her şey yalandı, yalan! Ölümün o müthiş ihtişamını birtakım ziyaretler, perdeler ya da sofraya konulacak mersin balıkları düzeyine indirmeleri ne acıydı! Tuhaftır ona her zamanki numaralarını sergilemeye başladıklarında kaç kez yüzlerine, "Kesin şu yalanı artık, öleceğimi hepimiz biliyoruz, hiç değilse şu yalanı kesin artık!" diye bağırmak geçmişti içinden, ama bunu yapacak ruh gücünü bulamıyordu bir türlü. Kendisini bekleyen o korkunç ölümün, çevresindekilerce sıradan bir tatsızlığa ya da (salona kötü kokular yayan

birinin girmesi türünden) kibarlığa aykırı bir olaya indirgendiğini görüyordu; İvan İlyiç'in ömrü boyunca uğruna didindiği "kibarlığa" aykırı! Ona acıyan da yoktu; ne durumda olduğunu anlamak isteyen yoktu ki, ona acıyan olsun! Bir tek Gerasim durumunu anlıyor ve ona acıyordu. Bu yüzden İvan İlyiç yalnız Gerasim'in yanında kendini iyi hissediyordu. Gerasim'in bazen bütün gece, gözlerini kırpmadan bacaklarını tutması İvan İlyiç'in çok hoşuna giderdi. Onu uykusuz bıraktığı için üzülmesin diye de, "Merak etmeyin İvan İlyiç, sonra uyurum ben," derdi. Ya da birdenbire "sen"li konuşmaya başlardı: "Sen hastasın... Hasta olmasaydın elbet böyle olmazdı," derdi. Yalana başvurmadan, dosdoğru konuşan, ne olup bittiğini anlayan, anladığını gizleme gereği duymayan bir tek Gerasim'di; iyice cılızlaşıp kuru bir dala dönen efendisine içtenlikle acıdığı da belliydi. Hatta bir kez İvan İlyiç kendisini biraz uyuması için gönderirken aynen şöyle dedi:

— Nasılsa hepimiz öleceğiz. Elimiz ayağımız tutarken niye çalışmayalım?

Ölmekte olan biri için çalışmanın ona hiç üzüntü vermediği, vakti geldiğinde kendisi için de birilerinin aynı şeyleri yapacağına duyduğu inanç ve umuttu burada dile getirmek istediği.

Bu yalan dışında, ya da bu yalanın sonucu olarak, İvan İlyiç'e en acı gelen şeylerden biri de hiç kimsenin ona onun istediği gibi acımamasıydı: İvan İlyiç bazen, özellikle de uzun acı dönemlerinin ardından, bunu itiraf etmek ne kadar utanç verici de olsa, kendisine hasta bir çocuğa acınır gibi acınmasını istiyordu. Tıpkı çocukları okşayıp avutur gibi onu da öpsünler, sevip okşasınlar, başucunda gözyaşı döksünler istiyordu. Göğsünü döven gümüşsü sakalıyla koskoca bir mahkeme üyesi olarak böyle bir şeyin kendisi için imkânsız olduğunu biliyor, ama yine de istiyordu işte. Gerasim'le ilişkisinde bu isteğini karşılayan bir şeyler vardı sanki, bu yüz-

den Gerasim'in varlığı ona teselli veriyor, yanında kendini iyi hissediyordu. Ağlamak istiyordu İvan İlyiç, onu sevip okşasınlar, onun için gözyaşı döksünler istiyordu... Arkadaşı mahkeme üyesi Şebek ziyaretine geldiğindeyse, İvan İlyiç ona sevecenlikle sokulacak, gözyaşları içinde itiraflarda bulunacak yerde sert, ciddi, derin düşüncelere gömülmüş bir yüz ifadesi takınıyor ve elinde olmadan sözü temyiz edilen bir mahkeme kararına getirerek bu konuya ilişkin düşüncelerini büyük bir coşkuyla savunmaya girişiyordu. İvan İlyiç'in son günlerini ona zehreden şey, hem çevresindekileri, hem de kendisini bütünüyle sarmış olan bu yalandı.

VIII

Sabahtı. Sabah olduğu Gerasim'in gidip, yerine uşak Pyotr'un gelmesinden anlaşılıyordu. Pyotr mumları söndürdü, perdelerden birini açıp usulca ortalığı toplamaya girişti. Sabah ya da akşam, cuma ya da cumartesi hiç fark etmiyordu, öyle ya da böyle, değişen hiçbir şey yoktu hayatında! Acı bir an bile soluk aldırmadan eziyete devam ediyordu; yaşamın dönmemecesine geçip gittiğini bilmesine karşın yaşama duygusu içinde varlığını hep sürdürüyordu; hayatının tek gerçeğine dönüşen, o korkunç ölüm duygusu ve o malum yalan olduğu gibi duruyordu. Günlerin, haftaların, saatlerin ne hükmü olabilirdi burada?

— Çay ister miydiniz efendim?

"Her şey düzenli olsun istiyor, beyler sabahları çay içmeli ya," diye düşündü İvan İlyiç.

— Yok, –dedi kısaca.

— Divana geçmek ister miydiniz?

"Odayı temizleyip düzenlemesi gerek ve beni işine engel olarak görüyor: Ben pislik ve düzensizlik kaynağıyım," diye geçirdi içinden.

— İstemem, beni rahat bırak.

Uşak odanın içinde gidip gelerek ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzatınca beriki bir şey isteyip istemediğini öğrenmek için hemen yanına koştu:

— Bir emriniz mi var efendim?

— Saat.

Pyotr, İvan İlyiç'in hemen elinin altında duran saati alıp onun eline bıraktı.

— Sekiz buçuk. Kimse kalkmadı mı daha?

— Hayır efendim. Vasiliy İvanoviç (oğlu) okula gitti. Praskovya Fyodnorovna kendisini sorduğunuzda uyandırılmasını emrettiler. Uyandırmamızı emreder misiniz?

— İstemez, –dedi, sonra bir çay içsem mi diye geçirdi içinden:– Neyse bir çay getir bakalım...

Pyotr kapıya doğru yürüdü. İvan İlyiç birden yalnız kalma korkusuna kapıldı. "Nasıl etsem de burada tutsam onu?" diye geçirdi içinden. "Hah, ilaç!"

— Pyotr ilacımı ver!

"Bakarsın ilacın da bir faydası olur," diye düşünerek ilaçtan bir kaşık içti. "Yok canım, ne yardımı olacak! Hepsi saçmalık ve... yalan!" diye düşündü ilacın insanın bütün ümitlerini yok eden o bildik, yavan tadını ağzında hissedince. "Hayır, artık inanamam. İyi de bu ağrı... bu ağrı neyin nesi şimdi, bir an bile dinmeyecek mi?" İnledi. O inleyince Pyotr geri döndü.

— Hayır hayır... sen git çayımı getir.

Pyotr çıktı. Yalnız kalan İvan İlyiç, ağrısı dayanılmaz olmasına karşın ağrıdan değil, duyduğu iç sıkıntısından inledi. "Hep aynı şey... Günler, geceler hep aynı... Ah bir an önce bitse! Ne bir an önce bitse? Ölüm, karanlık. Yok, yok. Her şey ölümden daha iyidir!"

Pyotr elinde bir tepsi ve çayla döndü. İvan İlyiç kime, neye baktığını bile bilmeden, uzunca bir süre dalgın dalgın Pyotr'a baktı. Uşağın bakışlarından tedirgin olduğunu fark edince kendine gelerek:

— Ha, evet... çay... koy bakalım şuraya, –dedi.– Ama yıkanmama yardım et Pyotr, bir de temiz gömlek getir.

İvan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene elini yüzünü yıkadı, dişlerini fırçaladı, saçlarını taradı ve aynaya baktı: saçlarının solgun alnına dümdüz yapıştığını görünce korktu.

Gömleği değiştirilirken bedenine bakacak olursa daha da korkacağını biliyordu. Neyse ki her şey sona erdi. Sabahlığını giydi, üzerine battaniyeyi alıp çay içmek için koltuğa oturdu. Bir an kendini canlanmış, dirileşmiş hissettiyse de, çay içmeye başlamasıyla birlikte yeniden aynı tat, aynı acı kendini hissettirdi. Çayını güçlükle bitirerek divana uzandı ve Pyotr'u gönderdi.

Hep aynıydı. Kimi zaman ufacık bir umut ışıltısı belirir gibi oluyor, kimi zaman da bir umutsuzluk denizi kudurmaya başlıyordu, ama hep aynıydı: Aynı acı, aynı keder, aynı iç sıkıntısı... Tek başına kalmak dayanılır gibi değildi. Birini çağırmak istedi, ama başkalarının yanında daha da kötü olduğu aklına gelince vazgeçti. "Bari biraz morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyleyeceğim, bir şeyler yapsın. Yoksa bu... bu dayanılır gibi değil."

Bir iki saat geçti böyle. Birden zil çaldı. Doktordu herhalde. Gerçekten de gelen doktordu: Canlı, neşeli, dinç, sağlıklı, bir şeylerden korkmuş gibisiniz ama ben şimdi her şeyi yoluna koyarım duygusu yansıtan bir ifadeyle girdi içeri. Doktor burada böyle bir ifadenin yersiz kaçtığının bilincindeydi kuşkusuz, ama bu ifade onun sabah hasta ziyaretlerine çıkmadan önce üzerine geçirdiği bir tür frak gibiydi. Alabildiğine dinç, güven verici bir ifadeyle ellerini ovuşturmaya başladı.

— Dondum. Dışarıda esaslı soğuk var, izninizle biraz ısınayım, –dedi bütün iş onun ısınmasındaymış, bu bir halloldu mu geri kalan sorunları çözümlemek işten değilmiş gibi.

— E nasılız bakalım?

İvan İlyiç doktorun içinden aslında "İşler nasıl, tıkırında mı?" diye sormak geldiğini, ama böyle bir sorunun ayıp kaçacağını düşünerek, "Nasıl, gece iyi uyuyabildiniz mi?" diye sorduğunu düşündü.

İvan İlyiç doktora,"Nasıl böyle utanmadan yalan söyleyebiliyorsun?" der gibi baktı. Ama doktor soruyu anlamazlıktan geldi.

Bunun üzerine şöyle yanıt verdi İvan İlyiç:

— Değişen bir şey yok. Her şey bütün korkunçluğuyla sürüyor. Ağrı geçmiyor. Geçeceği de yok. Bir çözüm bulabilseydik!

— Siz hastalar hep böylesinizdir. Neyse artık ısındım sayılır. Titiz Praskovya Fyodorovna bile bir şey diyemez artık vücut ısıma. Evet, yeniden merhaba!

Doktor elini uzatıp İvan İlyiç'in elini sıktı.

Sonra az önceki şakacı, senlibenli havasından sıyrılıp hastayı ciddi bir şekilde muayene etmeye başladı; nabzını, ateşini ölçtü, parmaklarıyla tık tık sırtına vurup dinledi.

Tüm bunların birer saçmalık, koskoca birer yalan olduğundan hiç kuşkusu yoktu İvan İlyiç'in, yine de doktorun diz çökerek ona doğru uzanması ve kulağını bir yukarı bir aşağı dayayarak göğsünü ve sırtını dinlemesi, yüzünde ciddi bir ifadeyle ona birtakım hareketler yaptırmasıyla havaya girdi, bütün söylediklerinin yalan olduğunu bilmesine karşın vaktiyle avukatların söylevlerine kapılıp gitmesi gibi kendini muayeneye kaptırdı.

Kapıda Praskovya Fyodorovna'nın ipek elbisesinin hışırtıları, hemen ardından da doktorun gelişini bildirmediği için Pyotr'a çıkışması duyulduğunda, doktor hâlâ divanda diz çökmüş durumda, sırtına tık tık vurduğu hastasını dinlemekle meşguldü.

Praskovya Fyodorovna içeri girdi, kocasını öptü, ardından da kalkalı çok olduğunu, doktor geldiğinde orada bulunamayışının basit bir yanlışlıktan kaynaklandığını açıklamaya girişti.

İvan İlyiç ona baktı. Tepeden tırnağa inceden inceye süzdü onu: Beyazlığına, tombulluğuna, ellerinin, boynunun temizliğine, saçlarının parlaklığına ve yaşama sevinciyle dolu

gözlerinin ışıltısına sitemle, suçlar gibi bakıyordu. Tüm varlığıyla nefret ediyordu ondan. Ufacık bir dokunuşu bile içinde derin bir tiksinti yaratıyor ve bundan derin acı duyuyordu.

Karısının ona ve hastalığına karşı tavrında hiçbir değişiklik yoktu. Nasıl doktor hastalarına karşı kolay kolay değiştiremeyeceği bir tavır geliştirmişse, karısı da ona karşı bir tavır geliştirmişti ve bu tavrı hiç değişmiyordu: İvan İlyiç yapmaması gereken şeyleri yapıyordu ve bundan da yalnızca kendisi suçluydu... Praskovya Fyodorovna'nın ona sevecenlikle sitemlerde bulunması bu yüzdendi.

— Hiç söz dinlemiyor! İlaçlarını zamanında almıyor. En önemlisi de hep bacakları yukarıda yatıyor... Bunun zararlı bir yatış şekli olduğuna hiç kuşku yok.

Sonra da İvan İlyiç'in Gerasim'e nasıl bacaklarını havada tutturduğunu anlattı doktora.

Sevecenlikle küçük görme karışımı bir gülümseme belirdi doktorun yüzünde: "Zaman zaman böyle aptalca şeyler tutturduğu olur hastaların, hoş görmek gerek," der gibiydi.

Muayene bitince doktor saatine baktı ve Praskovya Fyodorovna İvan İlyiç'e o ne derse desin, bugün ünlü doktoru da çağırdığını, Mihail Daniloviç'le (her günkü doktor) birlikte muayene edip bir karara varacaklarını söyledi.

— Lütfen karşı çıkma. Bunu kendim için yapıyorum, -dedi hafif alaylı, aslında her şeyi yalnızca onun için yaptığını, bu yüzden de ona itiraz etme hakkı tanımadığını duyumsatır gibi.

İvan İlyiç karşılık vermedi, yalnızca yüzünü buruşturdu. Etrafını kuşatan yalan öylesine içinden çıkılmaz bir hal almış gibiydi ki, en ufak bir şey anlamak mümkün değildi.

Karısı onunla ilgili her şeyi aslında yalnız kendisi için yapıyor ve bunu da açıkça dile getiriyordu; ne var ki kendim için yapıyorum dedikleri öylesine sıradışı, uç şeylerdi ki, onun da bundan tam tersi bir sonuca varması gerekiyordu haliyle.

Gerçekten de saat on bir buçukta ünlü doktor geldi. Yeniden dinlemeler başladı, onun yanında ve öbür odada böbrek ve körbağırsak üzerine anlamlı konuşmalar, sorular, yanıtlar birbirini izledi; bu konuşmalar öyle ciddi, anlamlı bir yüz ifadesiyle yürütülüyordu ki, İvan İlyiç'in tek gerçek sorununun –yaşamak ya da ölmek– yerini yeniden böbrek ve körbağırsak sorunu alıyordu. Gerektiği gibi çalışmayan bu organlara Mihail Daniloviç'le ünlü doktor birlikte el atıp onları adam edeceklerdi.

Ünlü doktor ciddi, ama ümitsiz de sayılamayacak bir yüz ifadesiyle vedalaşıp ayrıldı. İvan İlyiç'in korku ve umut ışığını aynı anda yansıtan gözlerini ona dikip ürkekçe sorduğu iyileşme umudu var mı yok mu sorusunu da, "Garanti veremem, ama hiç umut yok da diyemem," şeklinde yanıtladı. İvan İlyiç'in doktoru uğurlayan bakışları öylesine acıklıydı ki, ünlü doktora vizite ücretini ödemek için odadan çıkarken Praskovya Fyodorovna gözyaşlarını tutamadı.

Doktorun umutlandırıcı sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Nasıl sürsün, değişen bir şey yoktu ki: Oda aynıydı, resimler, perdeler, duvar kâğıtları, ilaç şişeleri ve ağrıyla kıvranan beden aynıydı. İvan İlyiç inlemeye başladı, bir iğne yaptılar ve kendinden geçti.

Gözlerini açtığında hava kararmaya yüz tutmuştu. Yemeğini getirdiler. Kendini zorlayarak çorbadan biraz içti. Yine aynı şey oluyor, yine gece başlıyordu.

Yemekten sonra saat yedi gibi üzerinde gece tuvaleti, iri göğüslerini korseyle bastırmış, yüzünde pudra izleriyle Praskovya Fyodorovna geldi yanına. Karısının daha sabahtan, o gece tiyatroya gideceklerini söylediğini hatırladı. Sarah Bernhardt[16] gelmişti şehre; İvan İlyiç'in ısrarıyla bir loca bileti almışlardı, ama o bunu unuttuğu için karısının şık giyimi ağırına gitti. Buna karşın, çocukların estetik

16 Sarah Bernhardt (1844-1923): Ünlü Fransız aktris. 1880'li yıllarda Rusya'da turneye çıkmıştı. (ç.n.)

zevklerinin gelişmesi için loca bileti alarak tiyatroya gitmelerinde kendisinin ısrarcı olduğunu hatırladı ve içerlediğini belli etmedi.

Praskovya Fyodorovna hem kendinden hoşnut, hem de kendini suçlar bir edayla girmişti odaya. Yanına oturdu, sağlığını sordu, ama bunu öylesine sorduğu, öğrenebileceği yeni bir şey olmadığını bildiği belliydi. Söylemesinin gerekli olduğunu düşündüğü şeyleri söylemeye başladı: Loca bileti almamış olsalardı bu gece dünyada tiyatroya gitmezdi, ne var ki Elen, kızı ve Petrişçev (sorgu yargıcı, kızlarının nişanlısı) gitmek zorunda oldukları için onun da genç çifti yalnız bırakması doğru olmazdı, yoksa burada onunla kalmayı tercih ederdi; bari kendisi evde yokken doktorların dediklerini uygulasaydı.

— Fyodor Petroviç (nişanlı) ve Liza da sana uğramak istiyorlardı... Gelebilirler mi?

— Gelsinler.

Kızı üzerinde genç bedenini ortada bırakan dekolte bir kostümle içeri girdi; bedeni ona acı verirken, kızı bedenini sergiliyordu. Güçlü, sağlıklıydı Liza; âşık olduğu da her halinden belliydi. Mutluluğuna engel olduğunu düşündüğü hastalığa, onun acılarına ve ölüme içerlediği apaçıktı.

Saçları *à la Capoul*[17] kıvrılmış Fyodor Petroviç de içeri girdi. Beyaz yakalığı, uzun ve damarlı boynunu sımsıkı sarıyordu; üzerinde kocaman ve bembeyaz bir göğüslüğü olan bir frakla kaslı baldırlarını sımsıkı saran siyah, dar bir pantolon vardı, beyaz eldiveninin tekini de elinde tutuyordu.

Onun ardından da kimseye görünmek istemezmiş gibi üzerinde yeni üniforması, elinde eldivenleriyle liseli delikanlı süzüldü usulca içeri. Zavallı çocuğun gözlerinin altı, İvan İlyiç'in anlamını çok iyi bildiği morluklarla doluydu.

17 Victor Capoul (1839-1924): 1880'li yıllarda Rusya'da da sahneye çıkmış ünlü Fransız tenoru. (ç.n.)

Oğluna hep acımıştı İvan İlyiç. Onun korku, ilgi, acıma dolu bakışlarını korkunç bulur, Gerasim dışında bir tek onun kendisini anladığını, ona acıdığını düşünürdü.

Hepsi birden oturup yine sağlığını sorgulamaya başladılar. Bunu bir sessizlik izledi. Derken Liza annesine opera dürbününü alıp almadığını sordu. Ana kız arasında dürbünü kimin nereye koyduğu konusunda bir tartışma yaşandı. Tatsız bir durumdu.

Fyodor Petroviç, İvan İlyiç'e Sarah Bernhardt'ı görüp görmediğini sordu. İvan İlyiç önce kendisine ne sorulduğunu anlamadı, sonra:

— Hayır, –dedi.– Ya siz?

— Evet, "Adrienne Lecouvreur"de.[18]

Praskovya Fyodorovna, aktrisi özellikle filanca oyununda çok beğendiğini söyledi. Kızı buna itiraz etti. Sarah Bernhardt'ın sahnede ne kadar incelikli ve gerçekçi olduğu üzerine aktrisin adının her anılışında geçen konuşmalardan biri başladı.

Tartışma sürerken Fyodor Petroviç bir ara İvan İlyiç'e baktı ve hemen sustu. Öbürleri de bakıp sustu. Gözleri kor gibi yanan İvan İlyiç önüne bakıyordu, onlara çok kızmış gibiydi. Durumu kurtarmak gerekiyordu, ama bu hiç kolay değildi. Bir şekilde bu suskunluğa son vermek gerekliydi. Ancak incelikle örülmüş yalanlar bir şekilde yıkılır da gerçek olanca açıklığıyla ortaya çıkar korkusuyla kimse buna cesaret edemiyordu. İlk hamleyi Liza yaptı. Sessizliği bozdu. Herkesin aklından geçen, ama söylemeye cesaret edemediği şeyi ağzından kaçırıverdi:

— *Eğer gideceksek* zamanıdır... –dedi babasının armağan ettiği saate bakarak.

---

18 Fransız oyun yazarları Eugène Scribe (1791-1861) ve Gabriel Legouvé (1764 – 1812)nin yazdıkları oyun. Bir XVIII. yüzyıl aktrisi olan Adrienne Lecouvreur rolünü Sarah Bernhardt oynamıştı. (ç.n.)

Sonra da yalnızca ikisinin bildikleri bir şeyi anıştırır gibi nişanlısına anlamlı, belli belirsiz bir gülümsemeyle baktı ve giysisini hışırdatarak kalktı.

Diğerleri de onu izledi, vedalaşıp çıktılar.

Onlar çıkınca İvan İlyiç kendini daha iyi hissetti: Yalan yoktu artık, o da onlarla birlikte çıkıp gitmişti, ama ağrı yerinde duruyordu. Hep aynı ağrı ve aynı korku... Ne daha kötüleştiriyordu durumunu, ne de iyileştiriyordu. Her şey daha kötüydü sanki.

Yeniden dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı; her şey eskisi gibiydi, her şey aralıksız sürüp gidiyor ve kaçınılmaz son gitgide daha korkunçlaşıyordu.

— Evet, Gerasim'i gönderin bana, –diye karşılık verdi İvan İlyiç, Pyotr'un sorusuna.

IX

Karısı gece geç döndü.

İvan İlyiç'in odasına ayak uçlarına basarak girdi, ama hasta onu yine de duydu. Bir an gözlerini açtı, sonra hemen kapadı. Karısı Gerasim'i gönderip kendisi kalmak istedi hastanın başında. İvan İlyiç gözlerini açarak:

— Hayır, –dedi.– Sen git.

— Ağrın çok mu?

— Az ya da çok ne fark eder?

— Afyon al bari.

İvan İlyiç afyon içmeye razı oldu. Karısı çıktı.

Acı dolu bir sersemlikle saat üçü etti. Çektiği acılar yüzünden birileri onu dar, uzun, kara bir torbaya sokmaya çabalıyor, ama bir türlü sokma işini tamamlayamıyorlarmış gibi geliyordu ona. Bu korkunç iş büyük acı veriyordu. İvan İlyiç hem korkuyor, hem onu torbaya sokmak isteyenlere karşı koyuyor, hem de onlara yardım ediyordu. Birden bir kopmayla düştü, kendine geldi. Her şey eskisi gibiydi, Gerasim yatağın ayak ucunda sakin, sessiz, sabırla oturuyor, uyukluyordu. O da cılız bacaklarını kaldırmış, çoraplı ayakları Gerasim'in omuzlarında yatıyordu. Abajurlu mum, bir an olsun kesilmeyen ağrı, her şey aynıydı.

— Sen git artık Gerasim, –diye fısıldadı.

— Hiç önemli değil efendim, oturabilirim...

— Yok, git.

Ayaklarını indirdi, kolunun üzerine yan yattı ve birden kendine acımaya başladı. Gerasim'in bitişik odaya geçmesini bekledi, sonra kendini bıraktı ve çocuklar gibi ağlamaya başladı. Umarsızlığına, korkunç yalnızlığına, insanların acımasızlığına, Tanrı'nın acımasızlığına, Tanrı'nın yokluğuna ağlıyordu.

"Neden bütün bunları yaptın? Neden beni bu hale getirdin? Neden, neden bana bu korkunç acıları çektiriyorsun?.."

Yanıt beklediği falan yoktu elbette, sorularının yanıtı olmamasına, olamayacağına ağlıyordu. Ağrısı yine şiddetlendi, ama İvan İlyiç kımıldamadı bile, kimseyi de çağırmadı. Kendi kendine sürekli, "Hadi bir kez daha vur bakalım! Ama neden?.. Ne yaptım sana ben? Neden vuruyorsun?" diye yineliyordu.

Giderek sakinleşti, yalnız ağlaması kesilmedi, sonra birden soluğunu tutup dikkat kesildi: Titreşerek sözcüklere dönüşen birtakım sesler değil de, ruhunu, zihnini, düşüncelerinin akışını duyuyordu sanki.

Duyduğu ilk söz –sözcüklere dönüşmüş, açık, anlaşılır ilk söz– şu oldu:

— İstediğin nedir?

İvan İlyiç kendi kendine birkaç kez yineledi:

— İstediğin ne? Ne... ne istiyorsun?

— Ne mi? Acı çekmemek... Yaşamak... –diye yanıtladı kendi sorusunu.

Kendini bu işe öylesine yoğun bir dikkatle kaptırdı ki, ağrısını bile fark etmez oldu.

İçinden yükselen ses yine sordu:

— Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?

— Bildiğin yaşamak... Daha önce nasıl yaşıyorsam öyle: Rahat, güzel!

— Nasıldı o rahat, güzel dediğin önceki yaşamın?

Ve İvan İlyiç güzel yaşamının en iyi anlarını seçip ayırmaya başladı zihninde. Fakat –tuhaftır– bir zamanlar çok güzel

bulduğu anların hiçbiri artık öyle gelmiyordu. Çocukluğuna dair ilk anıları dışında hiçbiri. Çocukluğunda, şu anda yeniden yaşayacak olsa yine güzel bulacağı gerçekten hoş şeyler vardı. Ama o hoşluğu yaşamış adam artık yoktu: Bütün bunlar bir başkasının anılarıydı sanki.

Sonucunda şimdiki kendisini var edecek, bugünkü İvan İlyiç'i oluşturacak şey başladığı anda, bir zamanlar onu çok mutlu eden, güzel diye nitelendirdiği her şey toz gibi dağılıp gidiyor, hiçe dönüşüyor, hatta çoğunlukla bayağılaşıyordu.

Çocukluğunu ne kadar geride bırakıp bugüne ne kadar yaklaşırsa, sevinçleri de o kadar değersizleşip kuşkulu bir hal alıyordu. Hukuk okulundan başladığı söylenebilirdi bunun. Her şeye karşın iyi, güzel şeyler vardı orada: Neşe, dostluk, umut gibi. Ama sınıflar büyüdükçe iyi anlar azalıyordu. Sonra vilayetteki ilk görevi olan maiyet memurluğu sırasında da iyi bazı anları olmuştu: Kadınlar ve aşka dair anılar... Sonra bunların hepsi birbirine karıştı ve iyi şeyler daha da azaldı. Sonra da azaldıkça azaldı.

Evlilik... öylesine beklenmedik, öylesine hayal kırıklığıydı ki... Karısının ağız kokusu, o şehvetli haller, yapmacıklık! O ruhsuz işi, para hırsı, bir, on, yirmi yıl hep aynı şey... Gitgide artan bir ruhsuzluk! "Tepeye tırmandığımı zannederken aslında bayır aşağı koşmak. Tam böyleydi durum. İnsanların gözünde giderek yükselirken, aynı anda hayat da benden o kadar eksiliyor, ayaklarımın altından çekilip gidiyordu. Madem öyle, ölmeye hazır ol!

Ne bu şimdi? Ne için bütün bunlar? Olacak şey mi! Böylesine anlamsız ve iğrenç olabilir mi hayat? Hayat bu kadar anlamsız ve iğrençse, o zaman niye ölünüyor; hem de acılar çekerek?.."

Bir yanlışlık vardı bu işte.

"Belki de sürdürdüğüm yaşam, sürdürmem gereken yaşam değildir?" düşüncesi takıldı aklına birden. Ama hemen sonra, "Her zaman gerekeni tam gerektiği gibi yapmış be-

nim gibi biri nasıl olur da sürdürmesi gereken yaşamı sürdüremez?" diye geçirdi içinden ve yaşam-ölüm gizeminin biricik çözümünü, olmayacak bir şeymiş gibi kafasından uzaklaştırdı.

"Peki şimdi istediğin nedir? Yaşam... yaşamak?.. Nasıl bir yaşam? Mahkemede mübaşirin, 'Yargıç geliyor!' diye bağırdığı zamanki gibi bir yaşam mı?" Birkaç kez içinden, "Yargıç geliyor... Yargıç geliyor..." diye yineledi, sonra öfkeyle bağırdı: "Al işte geldi yargıç! Ama benim ne suçum var? Niçin bütün bunlar?" Ağlamayı kesti, yüzünü divanın arkalığına dönerek hep aynı soruya yanıt aradı: "Bütün bunlar niçin? Bu dehşet niçin?"

Ne kadar düşündüyse de bir yanıt bulamadı. Sıklıkla olduğu gibi, bütün bunların sürdürdüğü yaşamın sürdürmesi gereken yaşam olmadığından kaynaklandığı düşüncesi aklına takılacak oldu mu, hemen hayatı boyunca her şeyi tam gerektiği gibi yerine getirdiğini hatırlıyor ve bu tuhaf düşünceyi kafasından uzaklaştırıyordu.

X

Böyle iki hafta daha geçti. İvan İlyiç artık yatağına bile gitmiyor, divanda oturuyor, divanda yatıp uyuyordu. Bir an bile soluk aldırmayan acıları tek başına çekerek hemen her zaman yüzü divanın arkalığına dönük yatıyordu ve kafasında hep o çözümsüz soru vardı. Neyin nesiydi bu? Gerçekten de ölüm müydü? Bu soruyu iç sesi yanıtlıyordu: Evet gerçekten o! Peki bu çektiğim acılar niçin? Ses yanıtlıyordu yine: Hiç, öylesine işte... Bunun dışında ve ötesinde başka hiçbir şey yoktu.

Hastalığı başlayıp da hekime ilk gidişinden bu yana İvan İlyiç'in yaşamı sırayla birbirinin yerini alan, birbirine ters iki ruh haline bölünmüş gibiydi: Kâh umutsuzluğa kapılıyor, ölüm denen ve insana dehşet veren anlaşılmaz şeyi beklemeye başlıyor, kâh umutlanıp büyük bir ilgiyle bedeninin çalışmasını gözlemlemeye koyuluyordu. Gözünde bazen, görevini arada bir gerektiği gibi yerine getiremeyen bir böbrek ya da bağırsak canlanırken, bazen de bütün anlaşılmazlığı ve korkunçluğuyla –kaçıp kurtulması imkânsız– ölüm canlanıyordu.

Bu iki ruh hali hastalığının başından bu yana birbirinin yerini almıştı, ama hastalık ilerledikçe böbrek hayali değişip gitgide kuşkulu bir hal alarak varlığı tartışmalı bir hayale dönüşürken, ölümün yaklaştığı bilinci giderek daha gerçekçi görünmeye başladı.

Üç ay önceki haliyle şimdiki halini ve aslında bayır aşağı koştuğunu hatırlamayagörsün, içinde umut diye bir şey kalmıyor, umut adına ne varsa paramparça oluyordu.

İvan İlyiç onca insanın yaşadığı şu koca kentte, onca eş dost arasında ve onca aile üyesiyle birlikteyken, ne denizlerin dibinde, ne de toprağın binlerce metre altında bir benzeri daha bulunamayacak korkunç bir yalnızlıkla yüzü divanın arkalığına dönük yatarken, yalnızca geçmişin hayaliyle yaşıyordu. Geçmişten birbiri ardına tablolar canlanıyordu gözünde. Hep yakın zamandan başlıyor, uzağa, en uzağa, çocukluğuna doğru gidiyor ve orada duruyordu. Bugün yemekte önüne konulan erik hoşafı mı aklına geldi, hemen çocukluğunun buruşuk, kuru, kara eriklerini, onların o kendine özgü mayhoş tatlarını ve erik bitip de çekirdeği kaldığında ağzının nasıl tükürükle dolduğunu hatırlıyor, bu hatırayı dadısı, kardeşi, oyuncakları gibi o günlere ait bir dizi başka hatıra izliyordu. İçinden, "Bunları geç... bunları hatırlamak çok acı!" diye geçiriyor ve yeniden bugüne dönüyordu. Divanın arkalığındaki düğme, sahtiyan üzerindeki kırışıklıklar... "Sahtiyan hem pahalı, hem de dayanaksız bir malzeme; bunun yüzünden kavga ettiğimizi hatırlıyorum. Ama hatırladığım bir başka sahtiyan ve kavga daha var: Babamın sahtiyan el çantasını yırttığımız için cezalandırılmıştık, annem acımış bize börek getirmişti." Ve İvan İlyiç yine çocukluğuna gidip orada kalıyor, bu yüzden yine içi acıyor ve yine bu düşünceleri kafasından uzaklaştırmaya, başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Zihninde uçuşan bu anıları, hastalığının nasıl başlayıp ilerlediğine ilişkin bir başka anı dizisi izliyordu. Zaman olarak ne kadar geriye giderse, anıları da o kadar canlı, güçlü oluyordu. Aslında geriye gittikçe hayatın içindeki iyiler de, hayatın kendisi de o kadar güzel, o kadar dolu dolu oluyor ve bunlar sürekli birbirine karışıyordu. "Acıların zaman içinde gitgide artması gibi, hayat da bütün olarak hep daha

kötüye gidiyor," diye düşünüyordu. Çok gerilerde, hayatının başlangıç dönemlerindeki aydınlık nokta gitgide kararıyor, zaman içinde artan bir hızla sürüyordu bu kararma. "Ölüme olan uzaklığın karesiyle ters orantılı bir hızla," diye düşündü ve artan bir hızla aşağı düşen bir taş imgesi yüreğine saplanır gibi oldu. Hayat gitgide artan acılar demek; artan bir hızla en dibe, en korkunç acılara doğru uçmak demekti. "İşte ben de uçuyorum..."

Ürperiyor, tedirginlikle sağa sola kımıldıyor, karşı koymak istiyor, ama artık bunun imkânsız olduğunu biliyordu; bakmaktan yorgun düşmüş olsa da bakmamayı becerememeyen gözleri yine divanın arkalığına yöneliyor ve İvan İlyiç korkunç düşüşün sonunu bekliyordu: Şiddetle dibe çarpma ve onu izleyecek parçalanma, yıkım! "Karşı koymak imkânsız... Ama hiç değilse bunun nedenini anlayabilsem... Sanırım bu da imkânsız," diye düşünüyordu. "Gerektiği gibi yaşamasaydım bu belki bir açıklama olabilirdi..." düşüncesi aklına gelecek oldu mu, hemen ne kadar düzgün, kurallara uygun, inceliklerle dolu bir yaşamı olduğunu hatırlıyor, "Kimse sürdürmem gereken yaşamı sürdürmediğimi söyleyemez, bu mümkün değil!" diyordu dudaklarında ince bir gülümsemeyle, birinin bu gülümsemeyi görüp aldanabileceğinden korkarak. "Hayır, hiçbir açıklaması yok bunun! Acı ve ölüm... İyi ama niçin?"

XI

Bu şekilde iki hafta daha geçti. Bu süre içinde İvan İlyiç'le karısının bekledikleri olay gerçekleşti, Petrişçev kızlarına resmen evlenme teklif etti. Akşamleyin oldu bu. Ertesi sabah Praskovya Fyodorovna, Fyodor Petroviç'in önerisini nasıl anlatacağını düşünerek kocasının odasına gitti, ama tam da o gece İvan İlyiç'in hastalığında kötüye doğru yeni bir gelişme olmuştu. Praskovya Fyodorovna onu her zaman olduğu gibi divanda yatar buldu, ama yatış şekli değişikti: İvan İlyiç sırtüstü yatıyor, bakışları bir noktaya dikilmiş vaziyette inliyordu.

Praskovya Fyodrorovna ilaçlardan söz etmeye başladı. Bunun üzerine İvan İlyiç bakışlarını ona çevirdi. Öylesine nefret dolu bakıyordu ki, kadıncağız sözünü tamamlayamadı.

— Tanrı aşkına, hiç değilse rahatça ölmeme izin ver, – dedi İvan İlyiç.

Praskovya Fyodorovna tam odadan çıkacakken kızları girdi içeri, selamlamak için babasına doğru yürüdü. Kızına da tıpkı karısına baktığı gibi baktı İvan İlyiç; onun nasılsın sorusunu da, "Yakında hepinizi kendimden kurtaracağım," diye yanıtladı buz gibi bir tavırla. Ana kız hiç karşılık vermedi. Biraz daha oturup çıktılar.

— Bizim suçumuz ne? –dedi Liza annesine.– Sanki onu bu hale getiren biziz! Babama acıyorum, ama neden bize bu acıyı çektiriyor?

Doktor her zamanki saatinde geldi. İvan İlyiç adama büyük bir öfkeyle bakarak yalnızca "evet, hayır" diye yanıtladı sorduğu bütün soruları.

En sonunda da:

— Hiçbir şeyin işe yaramayacağını biliyorsunuz, –dedi.– Onun için bırakın yakamı artık!

— Acılarınızı hafifletebiliriz, –dedi doktor.

— Onu da yapamazsınız, bırakın beni.

Doktor odadan çıktı ve salonda Praskovya Fyodorovna'ya kocasının durumunun hiç iyi olmadığını söyledi. Acıları iyice artmış olmalıydı ve bunları hafifletmenin tek yolu afyondu...

Doktor hastanın çektiği fiziksel acıların dayanılmaz olduğunu söylüyordu ki bu doğruydu, ama ona asıl çektiren manevi acılardı.

İvan İlyiç'i kıvrandıran manevi acının nedeni, o gece uyumakta olan Gerasim'in elmacık kemikleri çıkık, kötülük nedir bilmeyen, tertemiz yüzüne bakarken apansız aklına geliveren bir düşünceydi: "Ya gerçekten de yaşamam gerektiği gibi yaşamadıysam, bilinçli seçtiğim yaşamım yanlışsa?.."

Yaşamını gerektiği gibi sürdürmemiş olmasının imkânsızlığına ilişkin düşüncesinin gerçeği yansıtmadığını düşünmeye başlamıştı; belki de gerçek bunun tam tersiydi. Belki de yüksek mevkilerdeki insanların iyi saydıkları şeylere karşı, kısa bir süre sonra kafasından uzaklaştırdığı o belli belirsiz itirazları, yine belli belirsiz duyduğu itiraz etme isteği gerçekti; geri kalan her şey, memuriyeti, ailesi, resmî-özel çevresiyle kurduğu bütün ilişkiler, kurduğu ve sürdürdüğü bütün bir yaşam yanlış olabilirdi. Bütün bunları kendi kendine karşı savunmak istedi. Ama bir anda savunmasının ne kadar cılız, köksüz olduğunu anlayıverdi. Savunabileceği bir şey yoktu.

"Durum böyleyse eğer," diye geçirdi içinden, "Bana sunulan her şeyi heba ettiğimi bilerek ayrılıyorum yaşamdan; bu durumu düzeltmenin imkânsız olduğunu da biliyo-

rum... Öyleyse?.." Sırtüstü uzanarak hayatını yepyeni bir gözle değerlendirdi. Sabah uşağını, sonra karısını, sonra kızını, sonra doktorunu gözünün önüne getirdi; onların her hareketi, ağızlarından çıkan her söz, dün gece ulaştığı korkunç gerçeği doğruluyordu. Kendini ve yaşadıklarını gördü onlarda; her şeyin yaşamı da, ölümü de kapsayan büyük, korkunç bir yalan olduğunu fark etti. Bunun farkına varmak çektiği fiziksel acıları büsbütün artırdı. İnliyor, çırpınıyor, üstünü başını paralıyordu. Giysileri onu boğuyor, soluksuz bırakıyordu sanki. Bu yüzden nefret ediyordu giysilerinden.

Yüksek dozda afyon verdiler; kendinden geçti. Ama öğlen her şey yeniden başladı. Herkesi yanından uzaklaştırdı. Kendini yerden yere atmaya başladı.

Karısı onunla konuşmaya geldi:

— Jean, bir tanem, bunu benim için (benim için mi?) yap lütfen. Kimseye bir zarar verdiğini duymadım, yararı olduğunu bile söylerler. Hem ne olacak, basit bir şey işte. Sağlıklı insanlar bile zaman zaman...

İvan İlyiç gözlerini tekerlek gibi:

— Ne? Ayin mi? Niçin? İstemez! Ama aslında...

Karısı ağlamaya başladı.

— Hadi evet de canım! Bizim papazı çağırırım, bilirsin, iyi adamdır...

— İyi, peki gelsin... –dedi İvan İlyiç.

Papaz gelip de günah çıkarınca yatıştı, kuşkularından ve onların sonucu olan acılarından arınmış, hafiflemiş hissetti kendini, içinde yeniden bir umut ışığı belirdi. Yeniden körbağırsağını ve iyileşme olasılığını düşünmeye başladı. Ayin esnasında gözleri yaş doluydu.

Ayinden sonra yerine yatırdılar, bir an hafiflemiş hissetti kendini, yaşama ilişkin umutlar belirdi içinde. Doktorların önerdiği ameliyat olasılığını düşündü. "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum," diye geçirdi içinden.

Ayin için onu kutlamaya gelen karısı bildik sözleri söyledikten sonra ekledi:

— Kendini daha iyi hissediyorsun değil mi?

İvan İlyiç onun yüzüne bile bakmadan:

— Evet, –dedi.

Karısı giysisi, bedeni, sesi, yüz ifadesiyle ona hep aynı şeyi söylüyordu: "Gerçek bu değil. Yaşadığın ve yaşamakta olduğun her şey yalan. Senden hayatı da ölümü de gizleyen koca bir yalanı yaşadın sen." Bunu düşünmesiyle birlikte müthiş bir nefret, iğrenme yükseldi içinde, nefretle birlikte fiziksel acılar, fiziksel acılarla birlikte iki adım ötesinde beklemekte olan ölümün kaçınılmazlığı bilinci... Yeni bir şeyler oluyordu içinde: Bedeni eziliyor, sancıyor, soluğu kesiliyordu.

Karısına az önce "evet" dediği andaki yüz ifadesi korkunçtu. Karısının gözlerinin içine bakarak "evet" demiş, sonra o cılız bedenden beklenmeyen bir çeviklikle yüzükoyun dönerek haykırmıştı:

— Çıkın, gidin, yalnız bırakın beni!

XII

Bu andan başlayarak tam üç gün durmaksızın haykırdı. Kapıları kapalı iki oda öteden bile duyulabilen, insana dehşet veren korkunç feryatlardı bunlar. Karısına evet dediği anda mahvolduğunu, artık geri dönüş olmadığını, kesin olarak sonunun geldiğini, kuşkusununsa bir çözüme kavuşmadan, öylece kaldığını anladı.

Değişik tonlamalarla:

— İstemiyoruum! –diye bağırıyor, bu sırada son hecedeki "u"yu değişik tonlamalarla "uu, uu-u!" diye uzatıp duruyordu.

Zaman kavramını yitirdiği üç gün boyunca, o görünmez, baş edilmez gücün kendisini tıkmaya çalıştığı siyah çuval içinde debelenip durdu. Bir idam mahkûmu kurtulamayacağını bile bile nasıl celladın elinden kurtulmaya çabalarsa, öyle debeleniyor, çırpınıyordu. Tüm çabalarına karşın, geçen her dakikayla o korkunç sona adım adım yaklaştığını hissediyordu. Duyduğu acının da hem bu kara deliğe sokulmaktan, hem de –ve daha çok– bu kara deliğe girememekten kaynaklandığının farkındaydı. Girmesine engel olan şey hayatının iyi geçtiğine duyduğu inançtı. Hayatını doğru yaşadığı inancı takılıyor, içeri girmesini engelliyor, onu bırakmıyor ve daha da çok acı duymasına neden oluyordu.

Birden şiddetli bir gücün kendisini göğsünden ve böğründen ittiğini hissetti, soluğu iyiden tıkanır gibi oldu ve kara

deliğe yuvarlandı; orada, deliğin dibinde bir şeyler parlıyordu. Geri geri giden trende insanın ileri gittiğini sanması, neden sonra asıl yönün farkına varması gibiydi durumu.

— Evet her şey yanlıştı, –diye geçirdi içinden.– Ama zararı yok. "Yapılması gereken şey" yine de yapılabilir. İyi de, yapılması gereken "şey" ne? –diye sordu kendine ve birden sessizleşti.

Üçüncü günün sonunda, ölümünden bir saat önce oluyordu bunlar. Bu sırada liseli oğlan usulca içeri süzüldü, babasının yattığı divana yaklaştı. Can çekişen hasta umutsuzca haykırıyor, elini kolunu savuruyordu. Eli bir ara oğlunun başına çarptı, oğlan eli tutup dudaklarına götürdü ve ağlamaya başladı.

İvan İlyiç tam o sırada düştü ve ışığı gördü; evet, yaşadığı hayat yaşaması gereken hayat değildi, ama yanlış hâlâ düzeltebilirdi sanki. "O şey ne?" diye sordu kendi kendine ve bir şey dinler gibi sessizleşti. Elini birinin öptüğünü bu sırada fark etti. Gözlerini aralayıp oğluna baktı. Acıdı çocuğa. Bu sırada karısı geldi yanına. Karısına baktı. Praskovya Fyodorovna ağzı açık, gözleri, burnu gözyaşlarıyla ıslak, umutsuz bir ifadeyle ona bakıyordu. İvan İlyiç ona da acıdı.

"Hepsine eziyet ediyorum," diye düşündü. "Acıyorlar bana, ama ölmem hepsi için iyi olacak." Bunu onlara söylemek istedi ama güç bulamadı kendinde. "Söyleyip ne olacak? Söyleyeceğine yap!" dedi kendi kendine.Karısına gözleriyle oğlunu gösterdi:

— Götür onu... yazık... sana da...

Bir sözcük daha eklemek istedi, "prosti"[19] diyecekti, ama ağzından "propusti"[20] çıktı. Ancak yanlışını düzeltecek gücü yoktu, anlamışlardır nasılsa diye düşünüp elini salladı.

Birden onu boğan, ona dünyayı zehreden her şeyin iki yandan, dört yandan, her yandan hep birlikte harekete geç-

19 Bağışla. (Rus.) (ç.n.)

20 Bırak (geçeyim). (Rus.) (ç.n.)

tiğini fark etti. Ailesine acıyordu, daha fazla üzülmemeleri için bir şeyler yapmalıydı. Onları da, kendini de tüm bu acılardan kurtarmalıydı. "Ne hoş, ne de kolay," diye düşündü. "Ya ağrı?" diye sordu kendi kendine, "Ağrı nereye gitti? Ey ağrı! Neredesin?"

Kulak kabarttı.

"Hah burada! Ne yapalım, varsın ağrı da olsun!"

"Ya ölüm? O nerede?"

Kendini yoklayıp eski ölüm korkusunu aradı... Bulamadı.

Ölüm nerede? Ne ölümü? Korku diye bir şey yoktu. Ölüm yoktu ki korku olsun!

Işık vardı ölüm yerine.

— Böyle oluyor demek! –diye mırıldandı birden.– Ah ne mutluluk!

Onun için her şey yalnızca bir an sürdü ve bu anın anlamı bir daha hiç değişmedi. Orada bulunanlara göreyse iki saat daha sürdü can çekişmesi. Göğsünden bir hırıltı yükseliyor, cılız, tükenmiş bedeni seğirir gibi aralıklarla titriyordu. Derken göğsü daha az hırıldamaya başladı... hırıltılar iyice azaldı.

Üzerine doğru eğilen biri:

— Bitti! –dedi.

İvan İlyiç bu sözleri duydu ve içinden tekrarladı: "Bitti! Ölüm bitti... o yok artık!"

Derin bir soluk almak istedi, ama soluğu yarıda kaldı... bedeni birden gevşedi ve öldü.

Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910): Anna Karenina, Savaş ve Barış, Diriliş, Kreutzer Sonat*'ın büyük yazarı, yaşamının son otuz yılında kendini insan, aile, din, devlet, toplum, özgürlük, boyun eğme, başkaldırma, sanat ve estetik konularında kuramsal çalışmalara da verdi. Bu dönemde yazdığı roman ve öykülerinde yıllarca üzerinde düşündüğü insanlık sorunlarını edebi bir kurguyla ele aldı. 1886 yılında yayınlanan* İvan İlyiç'in Ölümü *sade, süssüz anlatımıyla Rus gerçekçi edebiyatında eşsiz bir yere sahiptir. Daima gerektiği gibi yaşamaya özen göstermiş bir insanın ölümle yüzleşmesini konu edinen eser, Tolstoy'un yaşamının son döneminde ortaya koyduğu yeni ahlak anlayışının da ilk örneklerinden biridir.* İvan İlyiç'in Ölümü *Tolstoy'un bir mektubunda belirttiği gibi sıradan bir adamın, sıradan ölümünün kendi gözünden tasviridir.*

Mazlum Beyhan (1948): Dostoyevski'den Suç ve Ceza *ve* Budala, *Tolstoy'dan* Sanat Nedir?, Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik, *Gogol'den* Bir Delinin Anı Defteri, Burun, Palto *Mazlum Beyhan'ın çevirdiği başyapıtlar arasında yer alır. Ayrıca Çernişevski, Byelinski, Kropotkin ve Şçedrin'den Türkçeye kazandırdığı eserlerle hiç tartışmasız son 35 yılın en önemli Rus Edebiyatı çevirmenlerinden biridir.*

9 786053 321170

KDV dahil fiyatı
9 TL